

Radicaal kiezen voor groei.

Ons plan voor een sterke en weerbare
economie die groeit.

Inleiding

Met het einde van de Koude Oorlog leek de overwinning van het vrije Westen een feit. Liberale democratie, individuele vrijheid en een vrije markt zouden vanaf dat moment de basisprincipes zijn van de Westerse samenleving. Gestoeld op dit optimisme werd de welvaart en veiligheid van Nederland in de jaren '90 uitgebouwd. En daar profiteren we vandaag de dag nog steeds van.

Maar het einde van de geschiedenis is met de val van de Berlijnse muur niet aangebroken, zoals de Amerikaanse denker Francis Fukuyama juist wel voorspelde. China, een onvrij land met een totalitair regime, is razendsnel een economische en militaire wereldmacht geworden. Poetin trekt zich niets aan van soevereine landen en laat een zorgelijke expansiedrift zien. En onze sterke bondgenoot, de Verenigde Staten, legt inmiddels handelstarieven op van meer dan 100% en laat zien dat een democratisch gekozen leider niet altijd het belang van de democratie vooropstelt. Deze toenemende onvoorspelbaarheid en het schadelijke populisme van handelstarieven onderstrepen de noodzaak voor Europa om zijn eigen koers te varen en zijn economische weerbaarheid te versterken, onder andere door onze relaties actief te verbreden via nieuwe, betrouwbare handelsrelaties en -akkoorden.

Het vertrouwen in de ogenschijnlijke vanzelfsprekendheid van welvaart en veiligheid heeft de afgelopen decennia ertoe geleid dat Europa te veel van wat ons sterk en veilig houdt, aan anderen heeft overgelaten. Onze veiligheid ligt in de handen van de Verenigde Staten. Voor onze energievoorziening waren we te afhankelijk van Rusland. En voor onze grondstoffen zijn we afhankelijk van China, dat bovendien met exportsubsidies al jaren oneerlijk met onze bedrijven concurreert.

Vorige maand presenteerde de VVD een stevige aanzet voor een realistisch en volwassen buitenlandbeleid. Dat beleid staat of valt met een radicale inzet op onze economie. Omdat ons verdienvermogen uiteindelijk bepaalt hoeveel we in onze eigen veiligheid, vooruitgang en groei kunnen investeren. Omdat onze zelfstandigheid in essentiële sectoren uiteindelijk bepaalt of we een vuist kunnen maken tegen andere wereldmachten.

Want Europa is een economische wereldmacht, maar wel een wereldmacht die, tot op heden, te afhankelijk is van de VS en China. Er is geen bedrijf en geen overheidsinstelling die normaal kan functioneren zonder Amerikaanse software. En er zijn maar weinig fabrieken die kunnen draaien zonder Chinese kritieke grondstoffen of onderdelen. Deze afhankelijkheid maakt dat Nederland en Europa een speelbal zijn van de politieke keuzes die in andere landen gemaakt worden. We moeten in cruciale economische sectoren niet afhankelijk zijn van landen en leiders die overduidelijk niet het beste met ons voorhebben. De VVD wil ervoor zorgen dat Rusland niet langer onze energierekening door het dak kan jagen en zorgen dat China ons niet kan

chanteren met het afknijpen van de toevoer van kritieke grondstoffen, zoals het nu al doet.¹ Alleen zo kan Europa zich gedragen als de grootmacht die we zijn.

Het is daarom absolute noodzaak dat we kiezen voor een groeiende economie en voor het maken van eigen Europese producten in cruciale sectoren. Die groei, dat verdienvermogen, schept de ruimte om direct te investeren in onze defensie en onze defensie-industrie, maar zorgt er ook voor dat we op andere prioriteiten meer kunnen investeren zonder de belastingen te verhogen. Mensen houden bovendien door groei meer geld over in de portemonnee. Economische groei is de motor achter de vrijheid van het individu: het biedt meer keuzemogelijkheden, zelfbeschikking en sociale mobiliteit. Daarnaast stimuleert het innovatie en financiert het onze welvaart en verzorgingsstaat. We moeten er daarom fundamenteel voor kiezen om ondernemen in Nederland aantrekkelijk te maken, om werken te laten lonen en om daarmee bedrijven in Nederland te houden. Dat betekent ook fundamenteel kiezen voor onze industrie zodat bijvoorbeeld chemische producten en chipmachines in Nederland gemaakt blijven worden en uiteindelijk ook de software van de toekomst van de Nederlandse band afrolt. Daarmee maken we eveneens een duidelijke keuze voor de industrieën van de toekomst.

Als wij het willen winnen van de autocraten die onze vrijheid bedreigen en als wij een volwassen partner willen zijn van de transactionelen die hun steun en loyaliteit voorwaardelijk hebben gemaakt, zullen we niet alleen voldoende militaire slagkracht moeten hebben, maar net zo goed economische slagkracht. Een veldslag win je met een sterk leger, maar een oorlog win je, en macht dwing je uiteindelijk af, met een sterke economie. Economische groei maakt ons simpelweg sterker en weerbaarder.

Om economisch te kunnen groeien en onafhankelijker te worden van onvrije landen, moeten we meer grondstoffen op ons eigen continent winnen. Dat is wat het linkse verzet tegen kernenergie eens te meer zo ontzettend naïef en schadelijk maakt.

Een groot deel van de politiek lijkt het belang van groei sowieso compleet uit het oog te zijn verloren. Economische groei wordt als iets vies of iets slechts gezien. ‘Degrowth’ is het begrip dat men probeert mainstream te maken. Een romantisch, maar naïef idee dat de klok terug wil draaien naar een samenleving van schaarste, met weinig tot geen perspectief op vooruitgang.

Dit idee is terug te zien op verschillende vlakken. Zo kunnen handelsakkoorden als Mercosur rekenen op fel verzet. Dit verzet, vaak gevoed door spookverhalen en misvattingen over klimaatimpact of landbouw, negeert de geopolitieke noodzaak van zulke akkoorden. Akkoorden die met paragrafen over duurzaamheid vaak juist een bijdrage kunnen leveren aan een betere wereld. Juist nu, met een onvoorspelbaar geworden wereldeconomie en toenemende protectionistische dreigingen, bieden verdragen als Mercosur cruciale stabiliteit en voorspelbaarheid voor ondernemers. Ze binden democratische partners zoals Brazilië en Argentinië aan Europa in plaats van

¹ “Chinese controle op aardmetalen raakt ook Nederlandse industrie”, NOS (18 april 2025).

aan China of Rusland, verzekeren toegang tot essentiële grondstoffen voor onze industrie en energietransitie en maken ons minder afhankelijk van Xi en Trump.

Naast onvoorspelbaarheid in de wereld hebben ondernemers te maken met onvoorspelbaarheid in ons eigen overheidsbeleid. Te vaak wil de politiek de spelregels tijdens de wedstrijd veranderen. Daar waar bedrijven moeten kunnen vertrouwen op voorspelbaar, transparant en betrouwbaar beleid, komt het te vaak voor dat politieke meerderheden dit radicaal verstoren, zonder oog te hebben voor de lange termijn gevolgen voor bedrijven, en daarmee voor ons land. Als ondernemers uiteindelijk in Nederland meer moeten betalen dan in de landen om ons heen, als ze onder minder gunstige voorwaarden kunnen ondernemen en worden lamgeslagen met extra regels, zullen ze vertrekken. Dit is niet fictief, dit gebeurt al. Daarmee verdwijnen niet alleen de banen en de investeringen, het heeft ook desastreuze gevolgen voor onze eigen onafhankelijkheid.

Het moet echt klaar zijn met de blinde fixatie van een meerderheid van de Nederlandse politiek op herverdeling. Het gesprek moet gaan over groei. Het moet klaar zijn met alleen maar meer belasting willen heffen, meer regels verzinnen en meer rapportageverplichtingen eisen. Ondernemers die bereid zijn risico te lopen en banen te creëren worden zo tegengewerkt, klein gehouden en weggezet als profiteurs.

Economische groei wordt gewoonweg voor lief genomen. Maar wie het belang van economische groei niet wil inzien, zet vooruitgang stop en zet uiteindelijk de klok terug. En die luxe om met onze toekomst te spelen en maar te zien waar Nederland en Europa op het wereldtoneel eindigen, is er simpelweg niet.

Groei moet weer centraal staan in de beslissingen die de politiek neemt. Zodat we het kunnen betalen om militair op eigen benen te staan. Zodat we ons kunnen weren tegen onverwachte handelstarieven. Zodat innovatie hier plaatsvindt, in plaats van in de VS of China. En zodat mensen erop vooruit kunnen gaan.

Groei is goed. Dat moeten we weer durven uitspreken. We mogen onze welvaart en veiligheid niet als vanzelfsprekend zien. Het verschil tussen 1% en 2% groei de komende tien jaar lijkt klein, maar die ene procentpunt zorgt ervoor dat Nederlanders meer te besteden hebben en dat we tientallen miljarden extra kunnen uitgeven zonder dat de belastingen omhoog moeten. Zo profiteren uiteindelijk alle Nederlanders van groei, via hun baan of door de gemeenschappelijke voorzieningen die we er mee financieren.

Nederland bevindt zich in 2025 op een cruciaal economisch kruispunt. We zijn een welvarend land met een sterke arbeidsmarkt en open economie. Maar de wereld is veranderd en daarmee ook de fundamenten waarop onze welvaart rust.

We hebben een economie van wereldklasse, met grote en innovatieve bedrijven en honderdduizenden uiterst slimme en productieve Nederlanders. De vorige generatie bracht ASML, Unilever, Urenco, Shell, Boskalis en Adyen voort, bouwde de Deltawerken en de Maasvlakte, is wereldleider in de glastuinbouwtechnologie en

zorgde ervoor dat Rotterdam de grootste haven van Europa werd. Het is nu aan ons om te zorgen dat de economie de komende decennia weer de aandacht, ruimte en steun krijgt die ze verdient. Dat het bedrijfsleven niet langer verstikt wordt, maar kan groeien en bloeien. Dat initiatief wordt beloond. Dat de startups van nu, de ASML's van morgen worden. Kortom, dat ondernemerschap weer gewaardeerd wordt.

En ja, ook de VVD heeft dat de afgelopen jaren hier en daar laten liggen. Zo zijn we er niet in geslaagd de toenemende regeldruk van ondernemers voldoende te stuiten. Maar het is nu tijd om vooruit te kijken. Voor een veilig en welvarend Nederland is een aantal koerswijzigingen nodig. En snel ook. Een jaar geleden gaf één op de vijf ondernemers aan een vertrek naar het buitenland te overwegen. Ongetwijfeld destijds mede het resultaat van het monsterverbond² van links en vermeend rechts, dat in 2023 de belastingen voor ondernemers onverwacht met €1,5 miljard verhoogde. Of door de kenniswerkersregeling die op diezelfde avond onverwacht op compleet onuitvoerbaar wijze werd verbouwd door de hele Kamer, behalve de VVD. Beide zaken heeft de VVD nagenoeg volledig kunnen terugdraaien tijdens de onderhandelingen voor het huidige kabinet. Al hadden we ons natuurlijk liever ingezet voor meer mooie, nieuwe stappen in plaats van het terugdraaien van schadelijke plannen voor onze economie. Feit blijft: we kunnen ons als land dat soort bokkensprongen niet veroorloven. De VVD zal blijven doen wat nodig is om dat tegen te gaan.

De VVD wil voor het versterken van onze economie beginnen bij onze basisindustrie. De vitale industriële sectoren die aan de basis staan van onze economie en samenleving. De sectoren die grondstoffen verwerken tot halffabricaten of essentiële producten die nodig zijn voor allerlei andere industrieën. Onze industrie wil niets liever dan klaar zijn voor de toekomst. Duurzaam produceren. Concurrerend zijn en blijven. Het liefst hier, in ons land. Maar zij verkeren in zwaar weer, door de energieprijzen die vele malen hoger zijn dan in ons omringende landen. En in Europa vervolgens weer hoger dan in de rest van de wereld. Maar ook zwaar weer door de trage procedures voor verduurzaming. Onze industrie wil vaak wel, maar kán nu simpelweg niet schoner. De VVD wil niet dat onze verduurzaming leidt tot grijs elders. De VVD staat voor groen hier.

Er moet dus wat gebeuren. Nederland moet alles op alles zetten om de basisindustrie in Nederland te houden. En te laten groeien. Niet alleen werken er duizenden mensen in deze sector, ook indirect is de basisindustrie in Nederland goed voor veel banen, zeker ook in het midden- en kleinbedrijf. Als het gaat om ons defensiematerieel, om onze energie, onze infrastructuur, dan kunnen we bovendien niet volledig afhankelijk zijn van het buitenland. Industrie-, energie- en klimaatbeleid zijn defensiebeleid geworden.

² Kamerstuk II 2023–2024, 36 418, nr. 11.

Toen ASML voor groei buiten Nederland leek te kiezen, kwam het kabinet, met onze minister van Economische Zaken in de lead, met het ‘plan-Beethoven’ om het bedrijf voor Nederland te behouden. De recent aangekondigde vertrekken van onze basisindustrie uit Nederland laten zien dat er opnieuw geen tijd te verliezen is. Daarom komt de VVD in deze agenda met een reddingsplan voor de industrie.

Onze ingrediënten voor groei

Eerder dit jaar presenteerde de VVD haar Agenda voor Werkend Nederland en haar visie op volwassen buitenlandbeleid. Vandaag presenteren we de volgende agenda, de visie van de VVD op een economie die groeit. Van deze agenda profiteren uiteindelijk alle Nederlanders, omdat groei zorgt voor werkgelegenheid en een sterker, veiliger land. Het eerste deel van deze agenda gaat hier dieper op in. Daarna wordt het VVD-recept uiteengezet voor het realiseren van deze groei, waarbij de VVD elf ingrediënten destilleert. Vervolgens wordt nader ingegaan op de noodlijdende basisindustrie in Nederland en welke maatregelen wij voorstellen voor een gezonde basisindustrie als één van de ingrediënten voor groei.

Een Nederlandse economie die groeit is verweven is met een Europese economie die groeit. Want Nederland heeft geweldige bedrijven en loopt in veel sectoren wereldwijd voorop, maar toch zijn we niet groot genoeg om alle sectoren van strategisch belang op ons grondgebied te huisvesten. We zullen dus die vuist gezamenlijk moeten maken. Een sterke interne markt, waarin investeerders durven om over grenzen heen te investeren in bedrijven en met een duidelijke Europese strategie op onze grondstoffen- en energieonafhankelijkheid. De visie die voor u ligt richt zich voornamelijk op de nationale opgave, maar met de duidelijke wetenschap dat een sterk en goed functionerend Europa cruciaal is voor onze eigen groei en vooruitgang. Ook daar zal de VVD zich volop voor inzetten.

De elf ingrediënten voor groei van de VVD zijn:

- 1. Betaalbare ondernemersbelastingen**
- 2. Deregulering**
- 3. Stabiel overheidsbeleid**
- 4. Genoeg talent beschikbaar**
- 5. Productief werken**
- 6. Goede opleidingen**
- 7. Toegang tot financiering voor bedrijven**
- 8. Ruimte om te groeien**
- 9. Aanwijzen van strategische sectoren**
- 10. Langetermijnvisie**
- 11. Gezonde basisindustrie**

Inhoudsopgave

Inleiding	2
<i>Onze ingrediënten voor groei.....</i>	<i>6</i>
Inhoudsopgave	7
Nederland moet kiezen voor groei.....	8
<i>Groei is goed.....</i>	<i>9</i>
<i>De veranderende wereld maakt groei van levensbelang.....</i>	<i>12</i>
<i>Nú kiezen voor groei.....</i>	<i>13</i>
Het VVD-recept voor groei	14
<i>Een sterk en internationaal goed aangeschreven ondernemersklimaat.....</i>	<i>14</i>
Betalbare belastingen voor ondernemers zijn goed voor álle Nederlanders	15
Een land dat alles reguleert, produceert niks	16
De spelregels telkens veranderen is geen eerlijke politiek	18
<i>De economische basis op orde.....</i>	<i>20</i>
Meer werken moet lonen.....	20
Innoveren kan Nederland leren.....	21
We moeten opleiden voor de arbeidsmarkt, niet voor werkloosheid	24
Geld investeren, moet geld opleveren.....	25
<i>Een overheid die zorgt voor randvoorwaarden voor groei.....</i>	<i>27</i>
Bedrijven moeten de ruimte krijgen om te verduurzamen en uit te breiden	27
Keuzes voor sectoren en start-ups.....	30
Nederland moet groots durven denken.....	32
Een sterk Nederland betekent een gezonde basisindustrie	33
De toekomst van de industrie en onze economie staan onder druk	37
<i>Hoge energieprijzen.....</i>	<i>37</i>
<i>Knellende nationale wet- en regelgeving.....</i>	<i>38</i>
<i>Randvoorwaarden voor verduurzaming niet op orde</i>	<i>40</i>
<i>Oneerlijke concurrentie.....</i>	<i>41</i>
Reddingsplan voor de industrie.....	43
Wat stellen we voor?	43

Nederland moet kiezen voor groei

Toen Cornelis Lely begon aan zijn levenswerk om de Zuiderzee droog te leggen, was dit idee al zo'n 300 jaar oud en waren al vijftig jaar lang pogingen gestrand. Het zou technisch onmogelijk zijn, financieel onhaalbaar of het liep politiek vast. De noodzaak ervan was tegelijkertijd overduidelijk. Er waren regelmatig overstromingen door de stijgende Zuiderzee en er was een groot tekort aan goede landbouwgrond. In het liberale extraparlamentaire kabinet Van der Linden, met Lely als minister, lukte het uiteindelijk toch. Daarmee werd het startschot gegeven voor één van de grootste waterbouwkundige projecten ooit. Als de politieke moed er is om langer vooruit te kijken en te doen wat nodig is voor de toekomst van Nederland, zijn we tot alles in staat.

De wederopbouw van Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog laat dat zien. We bouwden de Deltawerken, legden de Maasvlakte aan en Nederlandse bedrijven als Shell, Unilever en Philips gingen de wereld over.

Die keuze voor de groei en voor de lange termijn lijkt nu soms te ontbreken. In de afgelopen dertig jaar heeft Amerika acht van de tien grootste bedrijven ter wereld voortgebracht en is de Chinese economie meer dan vertienvoudigd. Nederland is ondertussen dichtgeslibd in regels, procedures en angst voor het nemen van risico's. We zijn al tien jaar bezig met het openen van een vliegveld, schone kernenergie wordt door linkse partijen nog steeds gesaboteerd en in plaats van praten over de toekomst, praten we over 'degrowth'.

Nederland staat in 2025 op een economisch kruispunt. Wie vandaag naar de cijfers kijkt, ziet een economie die ogenschijnlijk veerkrachtig is. Volgens het Centraal Planbureau wordt dit jaar een economische groei van 1,9% verwacht, na een groei van 0,9% in 2024.³ Deze groei wordt voornamelijk gedreven door binnenlandse consumptie. We zien verder een lage werkloosheid, een relatief beperkt begrotingstekort en een sterke export.

Echter, deze positieve cijfers verhullen onderliggende kwetsbaarheden. De groei van de arbeidsproductiviteit blijft in Nederland bijvoorbeeld de laatste jaren fors achter bij die van de VS.⁴ China heeft zo'n negentig procent van de wereldwijde kritieke aardmetalen in handen.⁵ Voor een ogenschijnlijk simpel medicijn als paracetamol zijn we sterk afhankelijk van India en China.⁶ Daarnaast kampt Nederland met arbeidsmarktttekorten in diverse sectoren.

Daarbij zien we dat van oudsher Nederlandse bedrijven het überhaupt niet meer zien zitten om in Nederland te ondernemen. Unilever, Shell en een deel van Boskalis zijn

³ "Centraal Economisch Plan 2025", Centraal Planbureau (februari 2025).

⁴ "Arbeidsproductiviteitsgroei in Nederland fors lager dan in VS", ESB (20 juni 2024).

⁵ "Chinese controle op aardmetalen raakt ook Nederlandse industrie", NOS (18 april 2025).

⁶ "Grondstoffen voor paracetamol, waarom levert dat hoofdpijn op?", VNO-NCW (28 juni 2024).

bijvoorbeeld al weg, en meer grote industriële bedrijven lijken nu te volgen. Heel Nederland is daarmee de verliezer. Niet alleen omdat hardwerkende Nederlanders daarmee minder banen en minder geld in de portemonnee hebben, maar juist ook omdat we een sterke economie en grote industrie nodig hebben om mee te tellen in een snel veranderende wereld. De industrie is niet alleen cruciaal voor ons verdienvermogen, het is cruciaal voor onze eigen veiligheid.

Internationaal gezien blijft Nederland ook kwetsbaar. De dreiging van een handelsoorlog en een mogelijk escalerende fysieke oorlog op ons continent, maken dat niet alleen onze binnenlandse veiligheid wordt bedreigd, maar ook dat onze economische groei aanzienlijk beïnvloed kan worden. De Nederlandse Bank waarschuwt dat in een dergelijk scenario van een ware handelsoorlog de groei in 2026 kan dalen tot slechts 0,4%.⁷

Dit zijn stuk voor stuk duidelijke kwetsbaarheden die ons kunnen opbreken. Dus er is actie nodig. Immers, als je doet wat je altijd deed, krijg je niet meer wat je altijd kreeg. Je verliest wat je had. En dat is een prijs die de VVD niet bereid is te betalen. Nederland verdient beter. Voor de welvaart, autonomie en veiligheid van Nederland moeten we dus nu fundamenteel andere keuzes maken. We hebben weer die mentaliteit van de wederopbouw nodig. Niet stil zitten, maar de handen uit de mouwen steken. Een groeiende economie en een veilig Nederland is niet vanzelfsprekend, maar vereist actie. Het vereist dat we visie durven hebben. Dat we iedereen die iets moois van Nederland wil maken, volop de ruimte geven, in plaats van in de weg zitten. Dat de overheid bedrijven faciliteert, in plaats van reguleert en belast. Dat de overheid zélf weer een stip op de horizon zet, in plaats van een streep door plannen te halen.

De VVD kiest onomwonden voor groei. Want groei is niet alleen goed, de veranderende wereld maakt groei van levensbelang. Juist nú moeten we daarom inzetten op groei.

Groei is goed

Het begint allemaal bij kiezen vóór economische groei. Economische groei is niet het enige dat telt. We zien sterke economieën, zonder een democratische basis. We zien uitbuiting van mensen, totale vernietiging van de leefomgeving, milieu en de leefbaarheid. Maar economische groei is in elke liberale democratie een randvoorwaarde voor vooruitgang. Er is geen enkel land te vinden waar het leven van mensen veel beter is geworden, zonder dat dat voorafgegaan is door een sterk groeiende economie. Een groot deel van alle voorzieningen die we in Nederland vanzelfsprekend vinden, hebben we te danken aan het harde werk van de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. De snelgroeiende economie in die jaren maakte het mogelijk om de AOW en de bijstandsuitkering te introduceren⁸ en zorgde ervoor dat er in Nederland een bloeiende middenklasse ontstond. Met het vertrouwen

⁷ “Economische groei zet door, onzekerheid neemt toe”, DNB (13 december 2024).

⁸ “Tijdslijn sociale zekerheid”, CBS (26 september 2024).

in de vrije markt en in vooruitgang, werd Nederland een welvarend land. Economische groei zorgt er ook voor dat de liberale belofte dat je kinderen het beter gaan hebben dan jij, niet slechts een belofte blijft.

Door economische groei zijn armoedecijfers flink gedaald en staat een gemiddeld gezin er financieel vele malen beter voor dan 80 jaar geleden. Studies laten zien dat economische groei zorgt voor een stabielere democratie⁹ en een hogere levensverwachting¹⁰. De effecten gaan echter veel verder. Doordat we een grotere, sterkere economie hebben, hebben we geld voor onderwijs, voor veiligheid, voor energiebeleid en voor gezondheidszorg. In landen waar de economie beter loopt, zijn mensen dan ook gelukkiger.¹¹ Groei is gewoon goed.

Ook in de periode sinds de Tweede Wereldoorlog waren er korte periodes van economische krimp, de eurocrisis en coronacrisis zitten nog fris in het collectief geheugen. Maar in brede zin is sinds de Tweede Wereldoorlog altijd sprake geweest van vooruitgang en groei.¹² Dat maakt dat een groeiende economie voor ons inmiddels ook als een vanzelfsprekendheid voelt.

Economische groei is echter geen vanzelfsprekendheid, en het zou een fout zijn om het zo te zien. In de afgelopen 80 jaar kwam veel samen: een jonge bevolking, gestut door economische steun uit de VS, een geloof in de vrije markt, steeds meer wereldwijde handel en een sterke interne markt in de Europese Unie (EU).

De wereld verandert echter, en de laatste maanden (en jaren) in een steeds hoger tempo. De economische groei in Europa neemt af. Nederland heeft het in de periode vanaf 2010 binnen Europa nog goed gedaan. Onze economie is in de afgelopen tien jaar zo'n 3% meer gegroeid dan het EU-gemiddelde¹³ en Nederland is vooral veel sterker uit de coronacrisis gekomen dan omringende landen. Dat is echter geen geruststelling voor de toekomst. De CPB-ramingen laten zien dat de economische groei van Nederland bij ongewijzigd beleid in de toekomst stagneert, terwijl we juist veel meer geld en mensen nodig hebben voor een sterke defensie, goede ouderenzorg en moderne infrastructuur. Europa vergrijsst in rap tempo, waardoor steeds een kleiner deel van de bevolking kan werken. En een groot deel van die werkenden is nodig in de zorg. Wanneer je deze structurele trend combineert met een gebrek aan financiering voor bedrijven, hoge energieprijzen en een overvloed aan regels, biedt dat weinig hoop voor de toekomst.

⁹ Feng, Y. (1997). "Democracy, Political Stability and Economic Growth". *British Journal of Political Science*, 27(3), 391-418.

¹⁰ Azomahou, T. T., Boucekkine, R., & Diene, B. (2008). "A closer look at the relationship between life expectancy and economic growth". *Maastricht Economic and Social Research and Training Centre on Innovation and Technology*, UNU-MERIT Working Papers No. 027.

¹¹ "Self-reported life satisfaction vs GDP per capita, 2024", Our World in Data (2025).

¹² "De Nederlandse economie in historisch perspectief: Economie", CBS.

¹³ "Real GDP growth", International Monetary Fund (2025).

We lijken als Europese landen gelijktijdig het vertrouwen in economische groei steeds meer te verliezen. Het Verenigd Koninkrijk koos voor het verlaten van de EU, ondanks dat van tevoren gewaarschuwd werd voor de gevolgen voor de economie. We kiezen steevast voor regulatie, in plaats van voor innovatie. En in ons eigen parlement worden vrijhandelsverdragen zoals het Mercosur-akkoord continu gesaboteerd door partijen, van GroenLinks-PvdA en de CU tot de BBB en PVV.¹⁴ Deze politieke sabotage miskent de strategische urgentie en ondermijnt de inspanningen van de Europese Commissie om juist nu het economisch gewicht van de EU als betrouwbare handelspartner, met een enorme markt van 450 miljoen consumenten, in de schaal te leggen.

In een tijd waarin de VS handelstarieven als wapen inzet, geopolitieke machtsverhoudingen verschuiven en landen wereldwijd de EU zien als een baken van voorspelbaarheid, staan velen te popelen om handelspartners te worden. Landen als de VAE, Maleisië, Thailand, de Filipijnen, Indonesië en India tonen concrete interesse in akkoorden, naast reeds bestaande partnerschappen zoals CETA met Canada. Het actief smeden van deze nieuwe partnerschappen is geen luxe, maar bittere noodzaak voor onze ‘*de-risking*’ en strategische soevereiniteit. Door cruciale verdragen zoals het Mercosur-akkoord om irrationele redenen te blokkeren, ondermijnen deze partijen niet alleen onze toegang tot markten en essentiële grondstoffen, maar zenden ze ook een funest signaal naar al die andere landen die juist nu met een stabiele EU willen samenwerken. Hiermee spelen ze Xi en Trump direct in de kaart en schaden ze het Europese doel om via handel welvaart en stabiliteit te bevorderen.

Het is de politiek zelf, van links tot en met vermeend rechts, die de urgentie van economische groei totaal niet lijkt te voelen. De Partij voor de Dieren gaat het meest ver en wil in hun verkiezingsprogramma een einde aan ‘de tijd van hebzucht en de illusie van een alsmaar groeiende economie’. Maar ook andere linkse partijen zoals GroenLinks-PvdA schuren tegen de rampzalige *degrowth*-beweging aan. Het wetenschappelijk bureau van GroenLinks gaf afgelopen jaar zelfs nog aanbevelingen hoe een Europa ‘postgroei’ eruit zou moeten zien.¹⁵ Volgens de *degrowth*-beweging zou ‘radicale herverdeling’ de oplossing zijn¹⁶, in plaats van economische groei. Maar in de woorden van Thatcher: “eventually you run out of other people’s money”. Op de grote uitdagingen van de toekomst aan te kunnen, van vergrijzing tot klimaatverandering, hebben we veel meer geld nodig, niet minder.

Maar de VVD steekt de hand ook in eigen boezem. Ook wij hebben het namelijk laten gebeuren dat de regeldruk in Nederland de afgelopen jaren is toegenomen. Ook wij hebben problemen laten ontstaan, bijvoorbeeld ten aanzien van stikstof en het

¹⁴ Kamerstukken II 2024-2025, 36600 XVII nr. 36.

¹⁵ “Postgroei en geopolitiek: Mondiale uitdagingen voor een Europese Unie voorbij de groei”, wetenschappelijk bureau GroenLinks (januari 2024).

¹⁶ “Degrowth: op papier een oplossing voor alles, in praktijk een dwaalspoor”, De Correspondent (10 april 2024).

stroomnet. Of onvoldoende politieke meerderheden voor elkaar weten te boksen om bepaalde belastingverhogingen tegen te houden.

De veranderende wereld maakt groei van levensbelang

De boodschap dat Europa op eigen benen moet staan, is inmiddels aangekomen. De wereldwijde machtsverhoudingen verschuiven namelijk in rap tempo. De VS overspoelen de wereld met handelstarieven, de BRICS-landen winnen economisch terrein, en China en Rusland laten zien geen enkel respect te hebben voor de huidige wereldorde. We lijken getuige van een verschuiving in de wereldorde van *rule-based* naar *power-based*.

Nederland en Europa moeten hun strategische soevereiniteit dus versterken. We mogen niet langer afwachten of afzakken in traditionele denkpatronen over economie en veiligheid. We kunnen niet meer rekenen op de VS voor onze veiligheid, op Rusland voor onze energie en op China voor onze grondstoffen. We zijn zelf verantwoordelijk voor het beschermen van onze economie en onze veiligheid, en kunnen niet langer eenzijdig meeliften op de inspanningen van anderen. Dat betekent dat we veel meer zelfvoorzienend moeten worden in industrie, grondstoffen en defensiecapaciteit, om geopolitiek relevant te blijven. Het wordt tijd dat we ons gedragen als de grootmacht die we zijn. Alleen zo behouden we de Europese positie in een snel veranderende wereld.¹⁷

Geopolitiek gewicht wordt grotendeels bepaald door economische macht. Staten die cruciale producten en grondstoffen leveren, spelen een grotere rol op het wereldtoneel. Rusland, bijvoorbeeld, heeft een economie ter grootte van Spanje of de Benelux¹⁸, maar dankzij zijn energie-export en grondstoffen reikt haar geopolitieke invloed veel verder.

Nederland heeft, als economische motor binnen de EU, een bijzondere verantwoordelijkheid. De sleutel tot behoud van geopolitieke invloed ligt in het versterken van onze industriële capaciteiten en het creëren van een robuuste en weerbare economie die ons niet alleen van buitenaf beschermt, maar ons ook binnen ons continent een machtige speler maakt.¹⁹ Een concreet voorbeeld van de strategische economische invloed van Nederland is ASML, het technologiebedrijf dat een cruciale rol speelt in de wereldwijde chipindustrie. Chips zijn de ruggengraat van de moderne technologie, van smartphones en computers tot geavanceerde militaire systemen. ASML beschikt over de unieke technologie voor de productie van geavanceerde lithografiemachines die nodig zijn om de kleinste en krachtigste chips te produceren. Deze technologie is van onschatbare waarde voor Europa. Niet alleen vanuit economisch perspectief, maar ook vanuit geopolitiek oogpunt. ASML maakt Nederland tot een sleutelspeler in de mondiale technologische concurrentie. Het is

¹⁷ "Europe is a free-rider continent", The Economist (26 februari 2022).

¹⁸ "Kan de Russische economie het wel hebben, zo'n oorlog met Oekraïne?", NOS (24 februari 2022).

¹⁹ "Geopolitiek en economische kwetsbaarheid", Clingendael Monitor 2015.

dus van cruciaal belang dat bedrijven zoals ASML in Nederland blijven opereren en niet naar landen als de VS verhuizen. Dit vereist een gunstig ondernemingsklimaat, maar ook bescherming tegen buitenlandse overnames die onze nationale en Europese belangen kunnen ondermijnen.

In deze onzekere wereld moeten we energie-onafhankelijk worden. De VVD blijft sterk inzetten op ambitieus en realistisch klimaat- en energiebeleid, aangezien dit van groot belang is voor onze veiligheid en economie. Tegelijkertijd vindt de VVD dat op dit moment, in deze onveilige wereld, onze veiligheid en economie prioriteit moeten krijgen.

Nú kiezen voor groei

Een welvarend land is nodig om Nederland geopolitiek te laten meetellen, zoveel is nu wel duidelijk. China laat zien dat groei en welvaart flink kunnen toenemen als een land dat niet onze liberale waarden deelt, wel ons economisch model gebruikt als blauwdruk voor de eigen economie. China is ook niet langer een land dat alleen onze innovaties kopieert. Het land innoveert zelf, exporteert veel en krijgt zo een steeds grotere machtspositie in de wereld. We kunnen het als Europa niet veroorloven dat de onvrije landen de geopolitieke overhand krijgen in de wereld. Om onze vrije waarden te beschermen, hebben we stevige economische groei nodig.

Europa heeft een cruciale keuze te maken: doorgaan op de oude weg van afhankelijkheid, of het roer omgooien en investeren in een sterke, onafhankelijke toekomst. Door te investeren in technologie, circulaire economie, defensie en duurzame energie kan Europa zijn geopolitieke invloed behouden en zijn toekomst veiligstellen. Dit vereist niet alleen politieke wil, maar ook samenwerking tussen de lidstaten en het bedrijfsleven om deze doelen te realiseren.

De uitgangspositie van Nederland is nog goed. We lopen voorop in fotonica, kwantum- en biotechnologie. We hebben een basisindustrie van wereldklasse. We hebben met ASML een internationale sleutelpositie, er zijn politieke meerderheden voor kernenergie, en er zijn ongekend veel getalenteerde mensen in Nederland. Het is nu tijd om onze bedrijven vast te houden en ruimte te geven om te groeien.

Het VVD-recept voor groei

Alle seinen voor groei moeten op groen. En het signaal aan alle ondernemers en alle andere mensen die de schouders in Nederland eronder willen zetten moet helder zijn: Nederland is *open for business*. Dit hoofdstuk behandelt hoe de VVD de seinen voor groei op groen wil zetten.

Voor een ijzersterke economie van morgen, moeten we vandaag aan de slag. Wij baseren ons daarom op de volgende principes:

- Voor groei is een sterk en internationaal goed aangeschreven ondernemersklimaat nodig.
- Voor groei is het nodig dat de economische basis op orde is.
- Voor groei moet een overheid zorgen voor de juiste randvoorwaarden.

Het is onze overtuiging, dat wanneer deze principes op orde zijn, ondernemers weer kunnen en willen groeien in Nederland. Zodat de welvaart van iedereen beschermd wordt en onze veiligheid gewaarborgd is.

Een sterk en internationaal goed aangeschreven ondernemersklimaat

Nederlandse ondernemers gaan de hele wereld over. In de EU exporteren alleen de veel grotere landen Frankrijk en Duitsland meer.²⁰ Via onze havens handelen we in olie en aardgas en in chemische producten. We maken voedsel, chipmachines en andere high-techproducten. Buitenlandse bedrijven huren bovendien op grote schaal Nederlandse accountants, onderzoekers en juristen in.²¹

Ongeveer een derde van onze welvaart is direct afhankelijk van de export van goederen en diensten naar het buitenland. Banen in de export zijn bovendien goedbetaald – wat andere banen in Nederland ook weer in salaris opstuwt en Nederland een rijk land maakt. En exporterende bedrijven zijn productiever, zo blijkt uit onderzoek.²² Het maakt de Nederlandse economie dus sterk, maar ook kwetsbaar.

De export is er namelijk van afhankelijk, dat ondernemers vanuit Nederland willen blijven werken. Om deze kwetsbaarheid te verminderen en onze positie als handelsnatie te bestendigen, is het belangrijk dat onze bedrijven makkelijk met veel landen kunnen handelen, door handelsakkoorden. Goed onderhandelde handelsverdragen, zoals met Canada (CETA), Mexico, India en de Mercosur-landen (Brazilië, Argentinië e.a.), bieden hier een uitgelezen kans voor. Ze verlagen niet alleen

²⁰ "Nederland derde exporteur van EU", CBS (27 augustus 2024).

²¹ "Nederland exporteert 42 miljard aan zakelijke diensten", CBS (29 juni 2017).

²² "Waarom kan Nederland niet zonder internationale handel?", Ministerie van Buitenlandse Zaken (10 september 2024).

tarieven en barrières voor onze exporteurs, maar creëren ook een stabiel en voorspelbaarder internationaal speelveld, essentieel voor de investeringszekerheid van Nederlandse bedrijven en het veiligstellen van toegang tot cruciale grondstoffen. Het is geen vast gegeven dat de handel in olie via de haven in Rotterdam gaat. Het is geen vast gegeven dat de chemische industrie met grondstoffen uit het buitenland, vanuit Nederland, producten wil maken voor het buitenland. En het is geen vast gegeven dat start-ups en scale-ups zich überhaupt in Nederland willen vestigen. We moeten elke dag vechten voor ons ondernemersklimaat en voor onze welvaart. Zodat bedrijven in Nederland willen groeien, en niet daarbuiten.

Nederland is een fijn land om in te wonen, met goed onderwijs, goede wegen en spoor en goede zorg. Voor bedrijven is deze brede welvaart vaak heel belangrijk. Die moet dus behouden blijven en waar nodig versterkt worden. Maar dat is niet genoeg. Een goed ondernemersklimaat heeft het ook nodig dat belastingen internationaal niet uit de pas lopen, dat de regeldruk te overzien is en dat de overheid stabiel beleid voert. De VVD ziet dat dit onder druk staat.

Betaalbare belastingen voor ondernemers zijn goed voor alle Nederlanders

Het beeld dat ondernemers in Nederland weinig belasting betalen is hardnekkig, maar ook onjuist. De winstbelasting in Nederland behoort tot de hoogste van Europa²³, en het beeld dat grote bedrijven door belastingconstructies belasting kunnen ontwijken, wordt door economen ontkracht. De effectieve belastingdruk op winsten is in Nederland hoog, en stijgt.²⁴ Zelfs de Scandinavische landen zien in dat ze uitgebreide sociale voorzieningen niet kunnen bekostigen met hoge belastingen op bedrijven.²⁵

De Nederlandse politiek, van links tot vermeend rechts, kiest bij elke mogelijkheid voor hogere belastingen op ondernemers en grote bedrijven. Dat is geen gratis keuze. Elke euro extra belasting zorgt er direct voor dat bedrijven minder in Nederland willen investeren.²⁶ Dit heeft minder banen en minder geld in de portemonnee voor hardwerkende Nederlanders tot gevolg. En waar Nederland altijd een goed en voorspelbaar belastingklimaat had, zijn we inmiddels weggevallen uit de internationale top 10.²⁷ Het feit dat Nederland nog op plek veertien staat, is vooral te danken aan de vele belastingverdragen met andere landen, die zorgen voor duidelijkheid voor bedrijven die in meerdere landen actief zijn. De belasting is in Nederland namelijk gewoon hoog.

²³ "Corporate Income Tax Rates in Europe, 2025", Tax Foundation Europe (14 januari 2025).

²⁴ "Effectieve belastingdruk op allergrootste Nederlandse ondernemingen neemt toe", ESB (30 maart 2022).

²⁵ "Why are Nordic companies so succesful?", The Economist (30 december 2024).

²⁶ Hanappi, T., V. Millot & S. Turban (2023), "How does corporate taxation affect business investment? Evidence from aggregate and firm-level data", *OECD Economics Department Working Papers*, No. 1765, OECD Publishing, Paris.

²⁷ "International Tax Competitiveness index 2023", Tax Foundation (18 oktober 2023).

Juist om op de langere termijn te zorgen voor welvaart en genoeg belastinginkomsten, wil de VVD dat ondernemers die belastingen ook kunnen betalen. We willen daarom geen hogere lasten voor het bedrijfsleven, en vooral geen onnodig strengere regels dan in andere landen. In het hoofdlijnenakkoord hebben we er daarom bijvoorbeeld voor gezorgd dat de renteaftrekbepanking, een regel voor het bepalen van de winst van een bedrijf, naar het Europese gemiddelde gaat. Dat zorgt ervoor dat bedrijven meer in Nederland willen investeren. Er zijn veel meer belastingen voor bedrijven, die vaak technisch klinken, maar direct gevolg hebben voor vele ondernemers en daarmee voor alle Nederlanders. Eind 2023 zorgde het amendement Van der Lee er bijvoorbeeld voor dat de inkoop van eigen aandelen totaal onverwacht werd belast, de bankenbelasting werd verhoogd en de belasting voor mkb'ers en spaarders werd verhoogd.²⁸ Het resulteerde erin dat enkele maanden later één op de vijf bedrijven overwoog om naar het buitenland te verhuizen.²⁹ In het hoofdlijnenakkoord heeft de VVD dit grotendeels ongedaan kunnen maken, maar een goed ondernemersklimaat mag niet alleen van de VVD afhankelijk zijn. Het is tijd dat alle partijen inzien dat hogere belastingen voor ondernemers, uiteindelijk zorgen voor minder welvaart voor iedereen.

Ingrediënt 1: Betaalbare ondernemersbelastingen.

Betaalbare belastingen voor ondernemers zijn goed voor alle Nederlanders.

Een land dat alles reguleert, produceert niks

In Nederland Regelland zit de overheid ondernemers te vaak in de weg. De regeldruk in Nederland kost ondernemers naar schatting 20 miljard euro per jaar. Dat is genoeg geld om alle basisscholen in Nederland van te betalen.³⁰ Het zijn miljarden die ondernemers niet kunnen investeren in hun onderneming en hun werknemers. De kostenpost voor de samenleving is zelfs nog groter: sectoren die zwaarder gereguleerd worden, worden steeds minder productief.³¹ Zo gek is dat niet: wie meer tijd kwijt is aan formulieren invullen, heeft minder tijd om producten te maken of diensten leveren.

Als Nederland er niet voor kiest om regels te schrappen, verliezen we de internationale concurrentieslag. Andere landen zetten namelijk wél in op het verminderen van regels. Denk aan Argentinië, waar president Javier Milei de verkiezingen won met de belofte de bureaucratie met de kettingzaag aan te pakken.

²⁸ Kamerstukken II 2023-2024, 36418 nr. 11.

²⁹ "Een op de vijf ondernemers overweegt vertrek uit Nederland: 'Het gemierenneuk zat'", De Telegraaf (15 februari 2024).

³⁰ "Onderzoek MKB-Nederland: regeldruk ondernemers stijgt schrikbarend", MKB-Nederland (26 oktober 2020).

³¹ Davies, A. (2014). "Regulation and Productivity", *Mercatus Center George Mason University*.

Ook de VS zetten met het nieuwe *Department of Government Efficiency* het mes in regelgeving en overheidsuitgaven, zij het op zichtbaar ondoordachte wijze.³² Ook in Nieuw-Zeeland bestaat sinds kort een Ministerie van Regelgeving. India maakt werk van minder regels. Zelfs het communistische Vietnam heeft de belofte de overheid drastisch terug te dringen: een kwart moet worden wegbezuinigd.³³ En ook dichterbij huis wordt er ingezet op meer zuurstof voor bedrijvigheid, bijvoorbeeld door de Labour-regering in het Verenigd Koninkrijk die zelfs weer ruimte wil maken om London Heathrow uit te breiden.³⁴ Of de Europese Commissie, die belooft kleine en middelgrote ondernemers met 35% minder regels te gaan belasten.³⁵

Als Nederland achterblijft met een stevige ambitie om nu écht het mes te zetten in de regelgeving, hebben onze ondernemers een achterstand ten opzichte van bedrijven in het buitenland. Nu al zijn er ondernemers die Nederland de rug toe keren vanwege de strikte regels.³⁶ Het is onacceptabel dat de overheid enerzijds verwacht dat ondernemers het geld van morgen voor ons verdienen, en hen anderzijds met een moeras aan regels in de weg zit. Zo blijkt uit EU-onderzoek dat meer dan 60% van de Europese bedrijven regelgeving ziet als een obstakel voor investeringen, en 55% van de mkb-bedrijven regelgeving en administratieve lasten als hun grootste uitdaging aanwijzen.³⁷ Daarnaast werpen regels vaak blokkades op om innovaties in de praktijk uit te testen.³⁸

Het directe effect van regeldruk op ons ondernemersklimaat wordt zichtbaar door de tegenvallende adaptatie van AI. De grote AI-innovaties, van ChatGPT tot DeepSeek komen niet uit Europa of Nederland. Bedrijven willen die innovaties hier graag toepassen, maar 28% van de Nederlandse bedrijven wijst wet- en regelgeving aan als grootste uitdaging bij het toepassen van AI-technologie op de werkvloer.³⁹ Geen praktische of financiële bezwaren, maar de regeldruk. De zorgen van ondernemers zijn begrijpelijk: zij riskeren een boete van 35 miljoen euro of zelfs zeven procent van hun jaaromzet als ze de Europese AI-regelgeving schenden. Hoe zonde het is dat deze regelgeving de adoptie van AI door het bedrijfsleven in de weg zit, blijkt ook uit recent onderzoek, waaruit blijkt dat de potentie van AI voor productiviteitswinst en

³² "Milei, Modi, Trump: an anti-red-tape revolution is under way", The Economist (30 januari 2025).

³³ "How much of the world is tangled up in red tape?", The Economist (8 februari 2025).

³⁴ "Reeves's Heathrow expansion plans leave Labour's green agenda grounded", The Guardian (2 februari 2025).

³⁵ "MKB-Nederland over minder Europese regeldruk: 'Eerst zien, dan geloven'", BNR (29 januari 2025).

³⁶ "Techbedrijf Bird vertrekt uit Amsterdam: "We kunnen het ons niet veroorloven om in zo'n achterstandsgebied als Nederland te zitten", Het Parool (24 februari 2025).

³⁷ "The future of European competitiveness: A competitiveness strategy for Europe", Europese Commissie (september 2024).

³⁸ "How much of the world is tangled up in red tape?", The Economist (8 februari 2025).

³⁹ "Onderzoek AI-adoptie: 2 op de 3 bedrijven in Nederland mist kader voor ethisch AI-gebruik", Emerce (6 februari 2025).

dus economische groei in Nederland juist hoger is dan in veel andere landen.⁴⁰ Als we dit niet goed doen, gaat deze winst dus aan onze neus voorbij.

De urgentie van het verminderen van regeldruk wordt nog niet breed gevoeld. Zo hintte GroenLinks-PvdA Kamerlid Joris Thijssen er tijdens een recent Kamerdebat op om méér regels in te willen voeren, omdat dit ondernemers dwingt tot het maken van keuzes en hen beweegt goed om te gaan met schaarse middelen.⁴¹ Ook vakbond FNV noemde het probleem van regeldruk ‘lariekoek’.⁴² Vermeend rechtse partijen als PVV en NSC stemden recent nog tegen een aangedragen doelstelling van de VVD voor 20% minder kosten van regeldruk voor ondernemers.⁴³ En dat terwijl ondernemers daar al jaren om vragen.

De VVD gaat wél vol voor het verminderen van regeldruk. Niet alleen omdat Nederland niet mag achterblijven bij het buitenland en omdat ondernemers er zelf om vragen, maar ook omdat regeldruk zorgt voor hogere prijzen voor alle Nederlanders en omdat het innovatie de kop in drukt. Dit vereist een andere houding bij de behandeling van nieuwe wetten en moties die weer extra regels toevoegen. We moeten niet langer alleen kijken of een regel een probleem oplost, maar ook of het totaal aan regels nog behapbaar is voor mensen. Veel vaker zal het antwoord daarop nee moeten zijn. Er zullen dus veel minder nieuwe regels moeten komen, en bestaande regels moeten worden doorgelicht op de absolute noodzaak ervan.

Ingrediënt 2: Deregulering.

Een land dat alles reguleert, produceert niks.

De spelregels telkens veranderen is geen eerlijke politiek

Driekwart van de ondernemers is ontevreden over de stabiliteit van het overheidsbeleid.⁴⁴ Heftige cijfers, maar ze komen niet uit de lucht vallen. Dit komt vaak terug in onze gesprekken met ondernemers. Als je als ondernemer een besluit neemt over het doen van een investering of over het uitbreiden van je bedrijf, moet je ervan uit kunnen gaan dat de rekensom die je dan maakt, een aantal jaar later nog steeds klopt. Als de overheid de spelregels tussendoor continu aanpast, kun je als ondernemer geen investering meer doen.

De kenniswerkersregeling is daar een voorbeeld van. Aan de regeling, waarmee bedrijven en kennisinstellingen buitenlands toptalent naar Nederland kunnen halen,

⁴⁰ "ING: potentie van AI in Nederland groter dan in buurlanden", Financieel Dagblad (27 maart 2025).

⁴¹ Kamerstuk II 2023-2024, 36450 nr. 3.

⁴² "De larekoek van regeldruk", Rode Cijfers (14 maart 2025).

⁴³ Kamerstuk II 2024-2025, 36450 nr. 44.

⁴⁴ "Ondernemers bezorgd over stabiliteit en betrouwbaarheid politiek", VNO-NCW (1 november 2023).

wordt continu gemorrelt. In 2023 zorgde het amendement Omtzigt⁴⁵ ervoor dat die regeling, onaangekondigd en zonder overgangstijd, voor bedrijven compleet onuitvoerbaar werd. De regeling hield in dat voor kenniswerkers vijf jaar lang 30% van het Nederlandse loon niet belast hoefde te worden. Maar door het amendement Omtzigt werd dat 20 maanden 30%, daarna 20 maanden 20% en tenslotte 20 maanden 10%. Het gevolg is dat ondernemers aan internationaal toptalent moeten uitleggen dat hun salaris elke 20 maanden zal dalen. Met forse gevolgen voor innovatie en wetenschappelijk onderzoek, zo werd breed gewaarschuwd.⁴⁶ Desondanks stemde de hele Tweede Kamer, van het CDA tot de SP, voor. Behalve de VVD.

De VVD wil niet alleen dat de overheid betrouwbaar is, we willen ook niet morrelen aan de bijdrage van internationaal talent. We hoeven namelijk niet ver te kijken om te zien wat er dan gebeurt. Het grootste probleem van de Brexit zijn niet de veranderende regels, maar dat je als kenniswerker door het guurdere klimaat bij wijze van spreken wordt bespuugd op straat, zo hoort de VVD in gesprekken met het bedrijfsleven. Het nieuwe kabinet heeft de regeling voor kenniswerkers in de zomer van 2024 gelukkig grotendeels hersteld⁴⁷, maar dat weerhoudt politieke partijen in de Tweede Kamer er niet van om de regels opnieuw te willen veranderen. PVV, GL-PvdA, NSC, SP, Denk, PvdD, FvD en Volt hebben allen sinds afgelopen zomer opnieuw voorstellen gedaan of gesteund die de regeling voor kenniswerkers moet versoberen.⁴⁸ Door de voorwaarden voor de regeling telkens opnieuw ter discussie te stellen, kunnen ondernemers er niet vanuit gaan dat een regeling waarop zij rekenen, een jaar later nog geldt. Het is een politiek spel met grote risico's. Het is onverantwoordelijk en niet uit te leggen aan ondernemers.

Dat dit schade toebrengt aan onze economie, wordt in recent onderzoek eens te meer bevestigd.⁴⁹ De VVD staat voor ondernemers. We zorgen ervoor dat zij tijd hebben om zich op nieuw beleid voor te bereiden en dat ze geen onverwachte belastingverhogingen voor de kiezen krijgen. Het wordt tijd dat andere partijen dit ook in gaan zien.

Ingrediënt 3: Stabiel overheidsbeleid.

De spelregels telkens veranderen is geen eerlijke politiek.

⁴⁵ Kamerstuk II 2023-2024, 36418 nr. 63.

⁴⁶ "Versobering expatregeling kan tijds worden teruggedraaid", Financieel Dagblad (12 december 2023).

⁴⁷ Kamerstukken II 2024-2025, 36600 nr. 2

⁴⁸ Zie bijvoorbeeld motie Boon (Kamerstukken II 2024-2025, 26448 nr. 809), motie Dobbe (Kamerstukken II 2024-2025, 29282 nr. 595), motie Dijk (Kamerstukken II 2024-2025, 36600-XV nr. 103) en "Omtzigt wil lagere gasbelasting, maxumprijs voor kinderopvang en toch weer inperking expatvoordeel" (Telegraaf, 19 februari 2025).

⁴⁹ "Consistent innovatiebeleid leidt tot meer private R&D", ESB (20 maart 2025).

De economische basis op orde

Voor economische groei moet de economische basis op orde zijn. Economische groei begint simpelweg bij meer maken en meer doen. Het Solow-model stelt dat economische groei op lange termijn een gevolg is van meer werkende mensen, van hogere productiviteit en van meer investeringen in kapitaal. De overheid moet dus verleiden tot meer werken, moet zorgen dat het juiste werk gedaan wordt, moet slimmer opleiden en moet zorgen dat het weer aantrekkelijk wordt om te investeren in Nederland.

Meer werken moet lonen

In Nederland zijn er relatief veel mensen die werken of willen werken. Van iedereen boven de vijftien jaar, heeft 68% werk of is op zoek naar werk, terwijl dat in de EU maar 58% is.⁵⁰ Tegelijkertijd werken Nederlanders gemiddeld maar weinig uren per week. De gemiddelde werkweek in Nederland is 32 uur, terwijl het in de EU gemiddeld 36 uur is.⁵¹

Dat ontstaat niet zomaar. Nederland stimuleert het nu onvoldoende om te gaan werken en om meer te gaan werken. We zijn in Nederland meer bezig met herverdelen dan met groei, waardoor mensen te vaak kiezen voor niet werken of voor een parttimebaan, simpelweg omdat meer werken vaak weinig oplevert. In onze Agenda voor Werkend Nederland lieten we al zien dat een euro extra salaris soms onderaan de streep maar zeventien eurocent oplevert, en dat allerlei onzichtbare nivellering door inkomensafhankelijke regelingen daar nog niet eens in is meegenomen.⁵²

Het is daarnaast ook cultureel. In Nederland wordt meer werken niet altijd als iets goeds gezien. Fulltime werkende vrouwen met kinderen wordt nog te vaak gevraagd of dat nou wel verstandig is, terwijl mannen die vraag zelden krijgen. De FNV pleit doorlopend voor een vierdaagse werkweek⁵³, maar gaat er totaal aan voorbij dat er nu al grote tekorten zijn in de zorg en het onderwijs. We zien echter talloze voorbeelden van diezelfde scholen en onderwijsinstellingen die aan nieuwe werknemers vaak alleen maar een deeltijdbaan aanbieden. Het is een luxe die we als maatschappij niet hebben, als we vooruit willen.

De VVD pleit daarom voor een meerwerkstimulans, zodat meer werken meer oplevert en meer wordt gestimuleerd. Ook wil de VVD een meerurenbonus, een belastingstelsel waarbij nivellerende toeslagen en heffingskortingen worden afgeschaft en minder onzichtbare nivellering via gemeentelijke regelingen. Het gaat erom dat we ervoor zorgen dat ondernemers op een goede manier talent kunnen aantrekken. Daarvoor is het cruciaal dat werken meer loont en we in dit land zowel

⁵⁰ "Labor force participation rate, total (% of total population ages 15+)", Worldbank Group (2025).

⁵¹ "Actual and usual hours of work", Eurostat (14 mei 2024).

⁵² "Agenda voor Werkend Nederland", VVD (29 januari 2025).

⁵³ "4-daagse werkweek: 32-urige werkweek met behoud van 100% loon", FNV.

werkgevers als werknemers ruimte en zuurstof kunnen bieden om echt vooruit te komen in het leven.

Ingrediënt 4: Genoeg talent beschikbaar.

Meer werken moet lonen.

Innoveren kan Nederland leren

Niet ieder uur werken is gelijk. Voor groei is het nodig dat mensen meer gedaan krijgen in een uur. Dat betekent dat mensen moeten werken in sectoren die productiever zijn. Dat dit onvoldoende lukt, komt door overheidsbeleid. De overheid houdt zelf te veel mensen aan het werk, en zorgt ervoor dat mensen niet makkelijk van baan kunnen wisselen.

Dat het ons maar mondjesmaat lukt slimmer te werken, blijkt ook uit de cijfers. In de afgelopen tien jaar nam de arbeidsproductiviteit slechts met gemiddeld 0,4% per jaar toe, ten opzichte van een groei van gemiddeld 1,5% in de vijftig jaar daarvoor. In 2023 zagen we zelfs de een na grootste daling in de arbeidsproductiviteit in de afgelopen vijftig jaar.⁵⁴ In de VS is de productiviteitsgroei veel groter dan die in Europa. we collectief armer te worden.

Dat de productiviteit niet stijgt komt onder andere doordat de overheid mensen nu aan het werk houdt met de verkeerde dingen. Bij de overheid zelf zijn mensen bezig met het maken, uitvoeren en controleren van regels. De bedrijven die aan die regels onderworpen worden zijn op hun beurt vele uren kwijt om ze uit te voeren en om de administratie bij te houden die de regels vereisen. Er is een heus regeldrukcircus ontstaan, waarbij de overheid regels creëert die zo onbegrijpelijk zijn dat er zelfs ook ambtenaren aan het werk worden gezet om ondernemers te helpen ze regels uit te voeren. Uit onderzoek blijkt dat sommige regels zelfs verplichten tot externe inhuur, waardoor bedrijven gedwongen worden adviesbureaus in te schakelen om regels toe te passen.⁵⁵ Niet alleen zet de overheid mensen dus onnodig aan het werk om regels te bedenken, maar ook moeten bedrijven mensen en middelen verspillen om wegwijs te worden in het regelmoeras. Daardoor groeien overheadafdelingen bij zowel overheid als ondernemers – terwijl juist het terugdringen van overbodige regelgeving kan leiden tot meer investeringen en daarmee tot meer productieve banen. Bovendien zijn de kosten voor het naleven van al die voorschriften hoog, wat ondernemingen belemmert om te investeren in de productieve banen van de toekomst, waar onze kinderen hun geld mee zullen moeten verdienen.

⁵⁴ "Arbeidsproductiviteit neemt steeds minder toe in afgelopen 50 jaar", CBS (8 augustus 2024).

⁵⁵ "MKB huurt steeds vaker extern advies in om aan regels te kunnen voldoen", Bouwend Nederland (18 augustus 2023).

Dat zorgt niet voor economische groei, maar zet juist een rem op groei. Door de huidige krapte op de arbeidsmarkt is er dringend behoefte aan talent in sectoren die nieuwe producten en diensten ontwikkelen, woningen bouwen en onze (digitale) infrastructuur verbeteren. In plaats daarvan houden we talloze mensen bezig met controle, toezicht en administratie, zodat ze onze productiviteit niet verhogen en soms zelf verlagen. Die regelreflex leidt ertoe dat steeds meer mensen in minder productieve functies belanden. Sinds 2018 is het aantal ambtenaren met 30% gegroeid, terwijl de productiviteit van het ambtenarenbestand al jaren onderwerp van discussie is.⁵⁶ Ook op ministeries werkt inmiddels bijna de helft van het personeel in ondersteunende functies als HR, management of communicatie.⁵⁷ Dat betekent dat een steeds groter deel van onze arbeidsmarkt niet direct bijdraagt aan economische groei, maar zich bezighoudt met regelgeving en controle.

Voor het bedrijfsleven geldt hetzelfde. Grote instellingen, bijvoorbeeld in de zorg en de financiële sector, hebben inmiddels tienduizenden compliance-medewerkers. Banken in Nederland hebben ruim 13.000 mensen in dienst die alleen wetten en regels naleven, wat leidt tot hogere kosten, lagere spaarrentes en duurdere leningen. Zo gelden er in Nederland strengere regels voor banken dan de EU vereist, wat mede verklaart waarom de regeldrukindustrie hier zo groot is. In de zorg wordt zelfs gesproken over ruim 50.000 medewerkers die zich fulltime op regelgeving richten. Dit zorgt ervoor dat geld en menskracht niet gaan naar kerntaken als patiëntenzorg of productontwikkeling, waardoor zorg verslechtert, de productiviteit stagneert en de economische groei wordt afgeremd. Eigenlijk werkt de overheid de *verambtenarisering* van de samenleving in de hand.

Natuurlijk zijn regels er niet voor niets. Ze beschermen tegen misbruik, zorgen voor een gelijk speelveld en waarborgen veiligheid – bijvoorbeeld dat criminelen geen gebruik maken van banken of dat in de zorg wordt gewerkt volgens duidelijke standaarden. Maar als je doorschiet en een systeem optuigt dat vooral gebaseerd is op wantrouwen, waarbij regels zich opstapelen zonder zicht op de gevolgen, dan creëer je een regelcircus dat zichzelf in stand houdt. De Nederlandse overheid lijkt hier de balans kwijt en dreigt daarmee Nederland eerder te verstikken dan te beschermen.

We zullen niet alleen meer moeten werken en minder tijd kwijt moeten zijn aan onnodige regels, we zullen ook slimmer moeten werken. En een hoop van de technologie en slimme oplossingen die ons daarbij gaan helpen, komen uit de defensie-industrie. De VVD vindt sowieso dat de uitgaven aan defensie de komende jaren moeten stijgen, zodat we ons land veilig kunnen houden. In de bijdrage over

⁵⁶ "Aantal ambtenaren met 30 procent gestegen in vijf jaar tijd, toch wordt doel om te saneren pittige kluit", De Telegraaf (27 mei 2024).

⁵⁷ "Bureaucratie binnen de Rijksoverheid uitgegroeid tot zeldzame properties", Financieel Dagblad (19 juli 2024).

volwassen buitenlandbeleid stelde de VVD dat deze op termijn naar minimaal 3,5% van de omvang van de economie moeten groeien. We zijn blij dat we met de Voorjaarsnota een eerste stap daartoe hebben kunnen zetten. Een substantieel deel van deze hogere uitgaven zal de komende jaren terecht komen bij de Nederlandse defensie-industrie. Maar wat misschien niet op het eerste zicht duidelijk is, is dat dit budget ook zal bijdragen aan slimmer werken. Zo toont onderzoek van de onderzoeksafdeling van de Rabobank aan dat iedere geïnvesteerde euro in defensie-innovatie, in de Westerse wereld historisch gezien op termijn tussen de €8,10 en €9,40 oplevert. Dit terwijl een euro die wordt uitgegeven aan innovatie van niet-defensie-bedrijven, tussen de €1,50 en €1,70 oplevert.⁵⁸ Wie daar wat langer over nadenkt, snapt dat ook wel: vrijwel alle bedrijven gebruiken vandaag de dag bijvoorbeeld een laptop of het internet om slimmer te werken. Technieken die hun oorsprong vinden in de defensie-industrie. Het recent door de VVD-minister van Defensie opgerichte SecFund waarin Nederlandse innovatieve defensiebedrijven worden ondersteund, dient dan ook van harte te worden toegejuicht. Uiteindelijk is dit namelijk ook ontzettend goed voor onze economie.

Voor een diensteneconomie als de onze betekent productiviteit, daarnaast, vooral dat mensen met de juiste vaardigheden op de juiste plek werken. Daar hoort een flinke ‘trein aan baantransities’ bij. Dit klinkt misschien onwennig, maar voor duurzame groei is het cruciaal. Wie elke keer verhuist naar een baan die beter bij zijn of haar talenten past, ontwikkelt continu nieuwe vaardigheden en benut die maximaal. De voordelen zijn niet alleen voor de maatschappij: als individu verdien je meer en zit je beter op je plek in een baan waar je écht goed in bent. Een economie waarin mensen wat vaker van functie of sector wisselen, houdt zichzelf bovendien in beweging. Het werkt als een soort zelfregulerend systeem. En daarmee ontwikkelen we dus de vaardigheden waarmee we in de toekomst ons geld gaan verdienen. We hebben anno 2025 geen lantaarnopstekers en wekdiensten meer, omdat we deze banen door nieuwe technologie hebben vervangen. Denk aan elektrische straatverlichting en de wekker op je smartphone. Mobiliteit is dus niet alleen een gevolg van groei, maar ook een voorwaarde voor het versterken ervan.

Paradoxaal genoeg remt de huidige arbeidskrapte die broodnodige mobiliteit. Wie een vaste aanstelling te pakken krijgt, blijft liever zitten waar hij zit. Terwijl de vacatures zich opstapelen, neemt de mobiliteit juist af. De VVD ziet deze arbeidsmobiliteit als een aanjager van productiviteit en welvaart. Een te strakke regulering van het arbeidscontract is funest voor innovatie en groei – dat moeten we niet willen.

Door de arbeidsmarkt echt wendbaar te maken, komen mensen telkens weer terecht op plekken waar hun talenten hard nodig zijn. Dat is precies de dynamiek die de VVD voorstaat: vrijheid om kansen te pakken en je te blijven ontwikkelen. Naast technologische innovatie is menselijk kapitaal immers onze grootste troef.

⁵⁸ "The economic returns on defense R&D", Raboresearch (15 januari 2025).

Werknemers moeten kunnen investeren in hun eigen toekomst, met permanente scholing en omscholingstrajecten waar de overheid en bedrijven samen de randvoorwaarden voor creëren. Zo zorgen we dat iedereen bijdraagt aan onze economie op een plek waar hij of zij het verschil maakt. Dat is goed voor de werknemer, voor de werkgever én voor de samenleving als geheel.

Ingrediënt 5: Productief werken.

Innoveren kan Nederland leren.

We moeten opleiden voor de arbeidsmarkt, niet voor werkloosheid

Onze samenleving en economie hebben talent hard nodig voor de groei van de toekomst. Of het nu theoretisch geschoolde koppen of praktisch-opgeleide handen betreft, zonder talent komen de samenleving en economie tot stilstand. De economie verandert en de samenleving vergrijs, maar het inrichten van ons onderwijs op die veranderende samenleving en economie van de toekomst, lijkt nog steeds taboe. Kansrijk en doelmatig opleiden wordt door criticasters ten onrechte lijnrecht tegenover de vrije onderwijskeuze gezet. Ons land kent een lange geschiedenis van de door liberalen gekoesterde vrije onderwijskeuze. Maar het recht op zelfontplooiing houdt ook in dat je je daadwerkelijk kunt ontplooien. En daarnaast staat dat recht niet tegenover een collectieve verantwoordelijkheid. De tekorten in de samenleving werken namelijk ontwrichtend: hoe minder handen in de zorg, de techniek en de bouw, hoe benauwder de maatschappelijke problemen.

Tegelijkertijd blijven onze talenten nog steeds in grote mate kiezen voor generieke studies als commerciële economie, bestuurskunde en communicatiewetenschappen. In een tijd waarin het aantal studenten stijgt zouden we ons dat nog kunnen veroorloven, maar de crux zit hem in het feit dat het aantal studenten inmiddels daalt. Zo moest het mbo het in 2024 met maar liefst een kleine tweeduizend nieuwe studenten minder doen dat het jaar daarvoor, daalde het aantal hbo-studenten met zeventienduizend⁵⁹ en het wo zag zo'n duizend minder studenten⁶⁰ aan een opleiding beginnen. Maar ook buitenlands talent dat hier komt studeren kiest in grote mate voor studies als rechten en journalistiek - en dat daarna veelal weer naar huis vertrekt.^{61,62} En hoe zeer we slimme juristen en journalisten ook waarderen, de arbeidsmarkt schreeuwt nu vooral om andere kunde. We moeten dus keuzes durven te maken, waarbij we kiezen voor enerzijds het gericht opleiden van onze eigen beroepsbevolking en anderzijds het gericht opvangen van buitenlands

⁵⁹ "Prognose aantal studenten HBO", Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2025).

⁶⁰ "Prognose aantal studenten wo", ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2025).

⁶¹ "Hoger onderwijs; internationale studenten, onderwijskenmerken", CBS (8 april 2025).

⁶² "Stayrate en arbeidsmarktpositie van internationale afgestudeerden 2013-2022", Nuffic (2025).

talent voor de sectoren waar wij hen hard nodig hebben. Ons opleidingsaanbod zal beter moeten aansluiten op de economie van de toekomst.

Het is goed en gezond dat het onderwijs in Nederland op afstand van de politiek staat, maar dat ontslaat de politiek er niet van om richting te geven. In periodes waarin de tekorten oplopen, met maatschappelijke ontwrichting tot gevolg, is het gebrek daaraan een bottleneck voor de hele samenleving en de groei van onze economie. De VVD wil de stap naar voren zetten en meer werk maken van numeri fixi op studies zonder duidelijke baankans op onze toekomstige arbeidsmarkt. De VVD wil meer werk maken van kwalitatief goede opleidingen, en niet van zoveel mogelijk kwantiteit in opleidingen. Je kunt je afvragen of een opleiding decorbouwer en een opleiding standbouwer zoveel verschillen dat een aparte opleiding noodzakelijk is, of dat keuzevakken volstaan. Wanneer opleidingen samengaan kunnen zij juist kwalitatief voorop blijven lopen. Het gaat ook om meer financieel durven te sturen, bijvoorbeeld met meer geld voor opleidingen in tekortsectoren en met een collegegeld dat lager is voor technische opleidingen dan voor opleidingen zonder goede baankans. Op die manier sturen we op opleidingen die aansluiten op de arbeidsmarkt van de toekomst.

Het onderwijs verzandt nu te vaak in discussies over een bindend studieadvies dat te streng zou zijn of over het predicaat cum laude dat zou moeten worden afgeschaft. In een wereld waar de economische verhoudingen zo snel veranderen, voelt het als een achterhoedegevecht. In plaats daarvan wil de VVD juist kiezen voor excellentie en kiezen voor het opleiden van het talent voor de toekomst. Onze economie, onze onafhankelijkheid en onze veiligheid hangen ervan af.

Ingrediënt 6: Goede opleidingen.

We moeten opleiden voor de arbeidsmarkt, niet voor werkloosheid.

Geld investeren, moet geld opleveren

Onderzoek van de Rijksoverheid laat zien dat er een ‘gat in de financiering’ is voor bedrijven. Dit gat bestaat voor bedrijven die tot één miljoen euro willen lenen, en voor ondernemingen die graag meer dan vijftig miljoen euro willen financieren.⁶³ Voor die eerste groep wil de VVD vooral banken aansporen meer geld te lenen. Dit kan door als politiek in gesprek te treden met deze banken en de regels voor banken te versoepelen.

Om financiering boven de vijftig miljoen euro te bemoedigen, is meer nodig. Dit vereist voornamelijk een betere circulatie van geld door heel Europa. Kort gezegd: het geld moet daar stromen waar het in Europa het meeste geld oplevert. Nu zit geld nog veel

⁶³ “Kies voor baten: IBO bedrijfsfinanciering“, Rijksoverheid (13 juni 2024).

te veel nationaal vast en als het buiten de landgrenzen stroomt, dan is dat vooral naar de VS in de hoop op een beter rendement. In plaats van in Europa, waar onze eigen economie er profijt van heeft. Gelukkig heeft onze VVD-minister Eelco Heinen er in Europa voor gepleit verbeteringen door te voeren op deze zogenaamde Europese kapitaalmarktunie. En met succes: de Europese Commissie is recent met voorstellen gekomen.

Deze Europese kapitaalmarktunie is echter een project van de lange adem, terwijl er voor veel Nederlandse bedrijven nú meer geld nodig is. De VVD wil daarom snellere actie. Een land als Zweden laat nu al zien dat een flink diepere nationale kapitaalmarktunie mogelijk is. In normale mensentaal: dat bedrijven, verzekeringsmaatschappijen, banken en pensioenfondsen bereid zijn flink meer in eigen land te beleggen, zodat ons bedrijfsleven uiteindelijk makkelijker aan geld kan komen. Maar momenteel zien we bijvoorbeeld dus dat een groot gedeelte van het Nederlandse pensioengeld naar de VS stroomt, precies om dat eerder aangehaalde hogere rendement aldaar. De VVD wil dat Nederland op korte termijn kijkt wat het van een land als Zweden kan leren om de investeringen hier aan te jagen en te voorkomen dat veelbelovende bedrijven hun heil noodzakelijkerwijs in het buitenland zoeken, omdat ze hier geen financiering kunnen krijgen. Ook wil de VVD het handelsvolume op de Nederlandse beurs vergroten, zodat Amsterdam de grootste aandelenbeurs van Europa blijft en bedrijven ook via deze route makkelijk aan kapitaal kunnen komen.

Het momentum om als EU grotere geldstromen aan te spreken, is nú, als gevolg van de wispelturigheid in overheidsbeleid in de VS, en de hoge handelstarieven en hoge overheidsschuld aan de andere kant van de oceaan. Het is de taak van Europese en Nederlandse beleidsmakers om ervoor te zorgen dat dit geld dan vervolgens hier landt.

Daarnaast is er, als de markt daar onvoldoende in voorziet, een rol voor de overheid weggelegd voor financiering van bedrijven. Dit is bijvoorbeeld het geval bij bedrijven die werken aan een product waarbij er een groot risico is dat die productontwikkeling niet slaagt, maar áls die slaagt, het een zeer grote maatschappelijke impact zou hebben. In dat geval biedt de markt vaak geen oplossing voor financiering. InvestNL, InvestInternational, het SecFund, FMO of exportkredietverzekeringen kunnen dan helpen. Maar juist de hoeveelheid aan fondsen en potjes is meteen ook het probleem: eenieder heeft zijn eigen voorwaarden, criteria en regels. Sommige fondsen werken met garanties, terwijl anderen juist weer leningen aanbieden. Ook de hoogte van de financiering die gegeven kan worden en wanneer er aanspraak op kan worden gemaakt verschilt vaak. Bedrijven zien, kortom, door de bomen het bos niet meer. De VVD wil betere afstemming tussen deze stimuleringsfondsen, zodat ze beter kunnen dienen als vliegwiel voor innovatief Nederland.

Ingrediënt 7: Toegang tot financiering voor bedrijven.

Geld investeren, moet geld opleveren.

Een overheid die zorgt voor randvoorwaarden voor groei

De VVD kiest met deze agenda radicaal voor economische groei en economische soevereiniteit die cruciaal is voor onze veiligheid. Dit doen wij omdat wij hardnekkig geloven in ons land beter en veilig doorgeven aan de volgende generatie. Net zoals vorige generaties ervoor gezorgd hebben dat wij het beter hebben dan pakweg vijftig jaar geleden. Als VVD geloven wij in de kracht van de vrije markt, waarin de overheid fungeert als terughoudende marktmeester. Dat betekent niet dat de overheid geen rol heeft. Integendeel, de overheid moet zorgen voor de randvoorwaarden waarbinnen bedrijven kunnen groeien en investeren.

Op het punt van die ruimte om te groeien, zien we dat zich in Nederland grote knelpunten voordoen. Er is een gebrek aan ruimte op het stroomnet, de stikstofproblematiek zorgt voor ernstig haperende vergunningverlening en onze infrastructuur staat onder druk. De ruimte in Nederland is schaars, maar wordt ook onvoldoende benut. We moeten hard aan de slag om ruimte te creëren voor economische groei en een weerbare economie. De VVD vindt als voorstander van de vrije markt dus niet dat de overheid zijn handen van het functioneren van deze randvoorwaarden, en daarmee ook het functioneren van onze economie, af moet trekken. Sterker nog, in het huidige tijdsgewricht is het goed als de overheid richting geeft.

Bedrijven moeten de ruimte krijgen om te verduurzamen en uit te breiden

De stikstofproblematiek houdt ons land al jaren in de greep. Sinds de PAS-uitspraak in 2019 is de vergunningverlening vastgelopen. Nederland zit op slot. Boeren hebben ernstige zorgen over de toekomst van hun bedrijf, woning- en wegenbouwprojecten vallen stil en de verduurzaming van de industrie loopt vertraging op. Het probleem is alleen maar groter geworden nadat de Raad van State in december 2024 een streep zette door 'intern salderen' - tot die tijd een laatste redmiddel voor veel bedrijven om binnen de bestaande vergunning te kunnen ontwikkelen.

De zorgen van het bedrijfsleven lijken eensgezind: van VNO-NCW tot Bouwend Nederland en van de Brainport Regio tot de Rotterdamse Haven, allen vrezen voor het compleet stilvallen van de vergunningverlening en waarschuwen voor uitstel van investeringen.⁶⁴ De exacte financiële impact van de stikstofproblematiek op onze economie is lastig in kaart te brengen. Zeker is dat het om miljarden euro's gaat.

⁶⁴ "Ook de Rotterdamse haven loopt vast door stikstof: 'Zelfs projecten die al in bouwfase waren zijn stilgelegd'", EenVandaag (17 maart 2025).

Recent schreef Follow the Money dat de uitspraak van december 2024 in ieder geval € 21,4 miljard aan investeringen door de industrie in gevaar brengt. En in de woningbouw zou € 93,5 miljard aan investeringen op losse schroeven staan.⁶⁵

De politiek – ook de VVD – heeft het probleem in de afgelopen decennia technisch en complex gemaakt. De discussie is behoorlijk gepolariseerd. Een dergelijk complex probleem kent dan ook geen eenvoudige oplossing. Maar platgeslagen zit die in het verminderen van de hoge stikstofuitstoot en het nakomen van wettelijke afspraken over natuurbehoud. En op het moment dat we de spreekwoordelijke kraan dichtdraaien en het bad wat laten leeglopen, kunnen we ook aan de slag met het wijzigen van wet- en regelgeving en die werkbaar maken voor ondernemers en bedrijven – zonder dat een nieuwe juridische uitspraak hen alleen maar verder in onzekerheid brengt.

Het kabinet heeft in reactie op juridische uitspraken een Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel opgetuigd. Wat de VVD betreft komt deze commissie met een samenhangend maatregelenpakket, zoals het bedrijfsgericht sturen op emissiereducties, het stimuleren van ondernemerschap, het gebiedsgericht werken aan natuurherstel en het verbeteren van het huidige vergunningstelsel. Moeilijke keuzes zijn noodzakelijk, want we kunnen het ons niet veroorloven om op deze manier te blijven doormodderen. Zoals Johan Remkes eerder schreef: niet alles kan overal. Heldere maatregelen zijn nodig om Nederland van het slot te halen; voor de starter die een woning wil kopen, voor de agrariër die wacht op een geldige vergunning en voor de ondernemer die wil investeren in de toekomst. Maatregelen, kortom, die weer ruimte geven voor economische groei.

Een andere grote belemmering voor economische groei en de verduurzaming van de industrie van dit moment, is het overvolle stroomnet. Het leidt ertoe dat bedrijven soms geen aansluiting kunnen krijgen waardoor nieuwe initiatieven niet van de grond komen. Bedrijven kunnen niet uitbreiden en ook niet verduurzamen. Uit onderzoek blijkt dat het oplossen van de netcongestie ons jaarlijks zo'n tien tot veertig miljard euro zou opleveren voor onze economie, duurzaamheid en infrastructuur.⁶⁶ Andersom loopt Nederland door netcongestie circa tien tot vijftig miljard euro aan economische baten mis.⁶⁷ Dit bedrag kan verder oplopen als een deel van de energie-intensieve bedrijven vertrekt, wat we de afgelopen weken hebben zien gebeuren.

Het is dan ook cruciaal dat netcongestie wordt aangepakt. VVD-minister Sophie Hermans heeft er gelukkig al voor gezorgd dat de procedures voor de uitbreiding van het stroomnet aanzienlijk worden versneld. Door de kortere procedures kunnen tientallen projecten anderhalf jaar eerder worden gerealiseerd. Daarnaast komt

⁶⁵ "Stikstofuitspraak zet 115 miljard aan investeringen op het spel - kabinet staat onder hoogspanning", FTM (15 april 2025).

⁶⁶ "Haal de kink uit de kabel", BCG (12 september 2024).

⁶⁷ Idem.

minister Hermans ook nog met een aanvullend pakket aan voorstellen om netcongestie tegen te gaan. De VVD is hier erg blij mee. Het is cruciaal dat we hier voortvarend mee aan de slag zijn. Daarom doet de VVD in het laatste hoofdstuk van deze agenda nog enkele voorstellen waarvan wij graag zouden zien dat het kabinet deze overneemt.

Economische groei betekent ook ruimte voor infrastructuur, zoals wegen, spoor en landingsbanen. Belangrijk onderdeel van het van oudsher goede Nederlandse vestigingsklimaat is ons uitgebreide infrastructurele netwerk. Zonder goede infrastructuur is het voor slechts weinig bedrijven aantrekkelijk om hier te ondernemen. Het is niet voor niets dat een land als China eerst substantieel investeerde in de infrastructuur voordat de economische groei op gang kwam.⁶⁸

Op dit moment staan we op een kantelpunt. We hebben onze infrastructuur onvoldoende verzorgd. Door een steeds voller wordend land, zowel qua inwonersaantal als qua economische activiteit, slibben onze wegen dicht. Daarnaast is er sprake van achterstallig onderhoud van bruggen en viaducten, waardoor verkeer hier niet meer overheen kan en vertragingen aan de orde van de dag zijn. Ook de positie van Schiphol staat onder druk, waardoor onze internationale connectiviteit schade oploopt. We beginnen hierdoor steeds verder achterop te raken, en zetten zo onze toekomstige welvaart op het spel. Het is daarom zaak dat er voldoende aandacht komt voor de staat van onze infrastructuur en de grootste knelpunten worden aangepakt.

Tot slot is voldoende beschikbare grond van belang. We willen dat ontwikkelingen sneller van de grond komen. Het moet afgelopen zijn met alle moeilijke en lange procedures die gevolgd moeten worden voor de bouw van woningen of bij het uitbreiden van een bedrijf. Om dit voor elkaar te krijgen willen we flink wat regels schrappen in het ruimtelijk domein. Ook moeten ruimtelijke procedures worden versneld. We vinden het niet normaal dat je maanden moet wachten op een vergunning en we vinden het al helemaal niet normaal dat je jaren vertraging oploopt wanneer deze vergunning ook nog eens juridisch wordt aangevochten.

Ingrediënt 8: Ruimte om te groeien.

Bedrijven moeten de ruimte krijgen om te verduurzamen of uit te breiden.

⁶⁸ "De Nieuwe Zijderoute als Chinees Marshallplan", Clingendael (4 november 2022).

Keuzes voor sectoren en start-ups

Voor de welvaart en autonomie van Nederland, moeten we strategisch belangrijke sectoren in Nederland ondersteunen. Anders blijft Nederland achter. China en de VS ondersteunen bedrijven tegenwoordig volop met staatssteun, gunstige aanbestedingsregels en stimuleringspakketten als de *Inflation Reduction Act*. Zonder als Nederland te kiezen voor gerichte hulp aan sectoren, kunnen onze bedrijven simpelweg niet mondiaal concurreren.

De eerste stappen voor gerichte ondersteuning zijn al genomen. Het was oud-VVD-minister Micky Adriaansens die de Nationale Technologiestrategie (NTS) begin vorig jaar aankondigde. Via de NTS worden bouwstenen gegeven voor een strategisch technologiebeleid, door een tiental technologieën te benoemen waar Nederlandse ecosystemen een positieve impact kunnen maken en waar een unieke Nederlandse positie mogelijk is. Hiermee lopen we in op de VS en China, die eveneens slim inzetten op deze technologieën.

De halfgeleiderindustrie is zo'n NTS. Project Beethoven kan dan ook als een belangrijk voorbeeld gezien worden van hoe een sector ondersteuning krijgt. Via dit project, dat tevens het initiatief van Micky Adriaansens was, investeert de overheid samen met de provincie en gemeenten in de Brainport Regio. Deze regio vormt een cruciale rol in het ecosysteem rondom de halfgeleiderindustrie en het grootste bedrijf van Nederland, ASML. Het is goed om hier te benadrukken dat er geen euro naar ASML zelf gaat, maar dat er geïnvesteerd wordt in de randvoorwaarden die ervoor zorgen dat het bedrijf kan groeien. Met een totaalpakket van 2,5 miljard wordt geïnvesteerd in het bouwen van huizen, het ontsluiten en aanleggen van infrastructuur en het versterken van het onderwijs in de Brainport regio rondom Eindhoven.⁶⁹ Hier profiteert dus niet alleen ASML van, maar ook al die innovatieve start-ups in de Brainport regio en de 1600 mkb-bedrijven die afhankelijk zijn van de aanwezigheid van ASML.⁷⁰ Ook ASML zelf is nota bene ooit ontstaan als *spin-off* van Philips. Met deze impulsen is over 30 jaar misschien uit het huidige ASML wel een nieuw groots supersonisch bedrijf ontstaan.

De VVD heeft, om deze redenen, eerder een voorstel ingediend en aangenomen gekregen om Project Beethoven als blauwdruk te gebruiken voor andere regio's.⁷¹ Het is zaak dat we de lessen hieruit meenemen en gebruiken voor de vernieuwing van ons innovatie- en industriebeleid en regionale economische ontwikkeling. Een

⁶⁹ Nederland investeert € 2,5 miljard in sterk ondernemingsklimaat voor microchipsector Brainport Eindhoven", Ministerie van Economische Zaken (28 maart 2024).

⁷⁰ "Minister Beljaarts praat in de VS over betere economische samenwerking", Financieel Dagblad (22 september 2024).

⁷¹ Kamerstukken 2024–2025, 36 600 XIII, nr. 2

dergelijke gecoördineerde aanpak van een verscheidenheid aan belangenhebbenden zou bijvoorbeeld ook goed kunnen uitpakken voor de uitdagingen waar de Rotterdamse haven tegenaan loopt. De VVD roept de regering dan ook op om nu eindelijk met dit voorstel aan de slag te gaan.

Daarnaast is vorig jaar de sectoragenda maritieme maakindustrie vormgegeven.⁷² In deze agenda wordt benadrukt dat we het ons niet kunnen veroorloven om de strategische positie van de maritieme maakindustrie te verliezen. Deze agenda bevat 25 oplossingen voor knelpunten, waardoor de maritieme maakindustrie op termijn weer kan gaan bloeien in Nederland. Het ondernemen van dit soort acties zijn ambitieus, maar cruciaal als je voor specifieke sectoren durft te kiezen.

Ontwikkeling van technologieën en sectoren gaat echter verder dan het vormgeven van strategieën. Als we de concurrentiestrijd willen aangaan met de VS en China, is het zaak dat we eindelijk eens een volwassen start- en scale-up beleid gaan vormgeven. Voor veel mensen voelen start- en scale-ups als een ver van hun bed show. We moeten echter blijven benadrukken dat we het hier hebben over onze toekomstige economie. Het zijn de start- en scale-ups die ervoor zorgen dat we ook over pakweg vijftig jaar nog een baan hebben en onze zorg kunnen betalen. Tegelijkertijd zorgen zij er ook voor dat we deze banen heel anders uitvoeren door bijvoorbeeld hun inzet om kunstmatige intelligentie te ontwikkelen, en is bijvoorbeeld onze zorg door hun inzet radicaal verbeterd.

De VVD heeft voor start- en scale-ups recent voorstellen gedaan om het makkelijker te maken werknemers mee te laten profiteren van de groei van het bedrijf, bijvoorbeeld door het fiscaal aantrekkelijk te maken aandelen te geven.⁷³ Het wordt zo een aantrekkelijke optie geboden om talent aan te trekken. De VVD is blij dat in de Voorjaarsnota eerste stappen zijn gezet op deze medewerkersparticipatie.

Niet alleen voor de toekomst vervullen start- en scale-ups een belangrijke rol in onze economie. Zij zijn ook nu al een onmisbare schakel in onze ecosystemen, waarin grote bedrijven, mkb'ers, onderwijsinstellingen en start- en scale-ups met elkaar samenwerken. Start-ups hebben zonder grote bedrijven als ASML geen afzet, maar grote bedrijven profiteren tegelijkertijd van een innovatief klimaat met verschillende start-ups in de nabijheid. Deze wisselwerking is cruciaal.

Er zijn op dit moment te weinig start-ups die doorgroeien naar een scale-up, en er zijn te weinig scale-ups die doorgroeien naar zogenaamde 'unicorns', private ondernemingen die uiteindelijk doorgroeien naar een waarde van meer dan één miljard dollar. Uit een recent verschenen rapport van consultancybureau PricewaterhouseCoopers bleek dat meer dan de helft van de unicorns in de VS

⁷² "No guts, no Hollands glorie", Sectoragenda maritieme maakindustrie (2024)

⁷³ "VVD wil regels aandelenopties versoepelen, 'regelgeving jaagt innovatieve bedrijven naar het buitenland", BNR (13 maart 2025).

gevestigd is, tegenover maar 10% in Europa.⁷⁴ Daarnaast verhuizen unicorns vaker van Europa naar de VS dan omgekeerd. Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat dit voornamelijk het gevolg is van de veel grotere durfkapitaalsector in de VS, die de VVD daarom, zoals eerder beschreven, zowel op Europees als nationaal niveau wil aanjagen. De geschiedenis laat namelijk zien dat Nederland ondanks alle obstakels zeker de potentie heeft om grote, nieuwe bedrijven voort te brengen. Zo zijn de fintechs Mollie en Adyen bedrijven van Hollandse bodem.

Maar het vraagstuk van een volwassen start- en scale-up beleid gaat verder dan alleen het vergroten van de beschikbaarheid van durfkapitaal of de verbetering van de kapitaalmarktunie. Het gaat ook om onze mentaliteit. We zien dat het op dit moment te lastig is voor investeerders om een start-up te financieren, omdat onze regelingen en wetten voor bedrijven gemaakt zijn voor mkb'ers. Start-ups vallen weliswaar onder de definitie van een mkb-bedrijf, maar daar houdt de vergelijking met een traditioneel mkb-bedrijf dan ook op. Start-ups zijn nieuwe bedrijven, en lopen dagelijks tegen een haperend overheidsbeleid aan.

Goed voorbeeld hiervan zijn zogenaamde *angel investors*. Een *angel* is een persoon die met eigen geld investeert in innovatieve start-ups, en dag en nacht voor deze start-ups klaar staat met kennis, een netwerk of advies. Vaak zijn deze angels zelf start-up-ondernemer geweest en met vallen en opstaan ervaringsdeskundige geworden. Zulke angels zijn daarom veelal van grote toegevoegde waarde voor nieuwe start-ups. Met de SEED Business Angel regeling probeert de overheid zich te richten op het verbeteren van de financiering voor technologische start-ups tijdens de vroege levensfase.⁷⁵ Deze regeling is echter dusdanig vormgegeven, dat er meerdere investeerders nodig zijn voordat aanspraak gemaakt kan worden op de regeling, iets wat in de praktijk niet of nauwelijks werkt. Het is dan ook belangrijk dat de overheid met een open blik naar zulke momenteel onwerkbare regelingen kijkt, in plaats van met de 'computer says no' mentaliteit. Regels moeten innovatie volgen, niet andersom.

Ingrediënt 9: Ondersteunen van strategische sectoren.

De overheid kiest geen winnaars, maar schaarste en geopolitieke competitie nopen tot strategische keuzes.

Nederland moet groots durven denken

Goed voorbeeld doet volgen. De overheid moet meer zijn dan een scheidsrechter die de naleving van regels handhaaft. De VVD gelooft in een overheid die ruimte creëert,

⁷⁴ "The grass is greener on the other side", PWC (2025).

⁷⁵ Seed Business Angel, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

juist door zelf ambitieuzer te zijn. In de 20e eeuw polderden we de Zuiderzee in, bouwden we de Deltawerken en werd de Maasvlakte aangelegd. Daarmee legden we de basis voor de veiligheid en welvaart van de 21e eeuw. Voor de welvaart van morgen, moet de overheid zich aan grote projecten durven wagen.

In het hoofdlijnenakkoord hebben we een eerste stap gezet door af te spreken dat vier extra kerncentrales gebouwd worden. Dat kost tijd en geld, maar het is essentieel voor de onafhankelijke energievoorziening van Nederland en zorgt ook weer voor grote nieuwe verdienmodellen. De VVD wil echter verder kijken. Zonder ambitie geen toekomst. We moeten vergezichten blijven schetsen. Niet omdat alles morgen kan, maar wel omdat een stip op de horizon ervoor zorgt dat die stip met elke stap dichterbij komt. De VVD wil bijvoorbeeld dat weer grote woonwijken worden aangelegd met duizenden woningen per wijk. Met een overheid die verder vooruit durft te kijken, geven we ook bedrijven de ruimte en het vertrouwen om zich te committeren aan groei in Nederland. Omdat ze zien dat het ondernemersklimaat in Nederland alleen maar beter wordt.

Ingrediënt 10: Langetermijnvisie.

Nederland moet groots durven denken.

Een sterk Nederland betekent een gezonde basisindustrie

Op dit moment barst Nederland nog bijna uit zijn voegen van economische activiteit. Al deze activiteiten, stuk voor stuk, zitten in ons DNA en zorgen ervoor dat we zijn wie we zijn, dat ondernemende landje aan de Noordzee. Er zijn politieke partijen die tornen aan ons DNA, omdat ze vinden dat ons land te vol is voor de bedrijvigheid van nu en liever zien dat bedrijven ons land verlaten. Er is wat hen betreft zowel letterlijk als figuurlijk geen ruimte voor deze bedrijven in Nederland. De VVD ziet nog steeds veel liever dat deze bedrijven zich hier ontwikkelen tot een toekomstbestendig bedrijf, ook als dit betekent dat we hen hierbij moeten ondersteunen. Daarbij moeten we er rekening mee houden dat deze transitie naar toekomstbestendig bedrijvigheid niet van vandaag op morgen bewerkstelligd kan worden. Dat vergt geduld en een lange adem, van zowel de bedrijven als de overheid.

De VVD ziet een gezonde basisindustrie als ingrediënt van het recept voor een groeiende economie. De VVD definieert de basisindustrie daarbij als bedrijven die zich bezighouden met de verwerking van grondstoffen tot (half)producten, waarbij dit proces veelal wordt gekenmerkt door een hoge energie-intensiviteit. Te denken valt aan bedrijven actief in de sector raffinage, rubber en kunststof, glas, keramiek, papier en chemie. Deze sectoren staan aan de basis van onze moderne samenleving. Niet

iedereen beseft het, maar het papier of het scherm waarop je dit stuk leest zou er zonder de industrie bijvoorbeeld niet zijn geweest.

De VVD wil bovenal zorgdragen voor een gezonde basisindustrie, omdat dit zorgt voor de nodige onafhankelijkheid van het buitenland. Hier is in deze agenda eerder uitvoerig bij stilgestaan. Maar dat is niet alles. Van de in 2023 gemiddeld 11,5 miljoen banen in Nederland, waren er 806 duizend banen in de industrie.⁷⁶ Dat is 7% van alle banen in Nederland. Ter illustratie, in het onderwijs waren er op hetzelfde moment 'maar' 743 duizend banen. Nederlanders werkend in de industrie deden laatst nog een noodoproep voor het behoud van hun baan. Zij maken zich zorgen over het betalen van de hypotheek.⁷⁷ Met de industrie zijn bovendien veel praktisch geschoolde banen gemoeid.⁷⁸ Het verlies van de industrie, zou ook het verlies van deze banen betekenen.

Daar komt bij dat de industrie als grote sector cruciaal is voor alle midden- en kleinbedrijven in die keten. Denk bijvoorbeeld aan accountantskantoren, consultants en toeleveranciers voor wie de basisindustrie een belangrijke werkverschaffer is. Het is een ecosysteem dat als een fragiel kaartenhuis in elkaar kan storten als de kop van de keten, de basisindustrie, vertrekt.

De omvang van de sector vertaalt zich ook in een hoge afdracht aan de staatskas. De industrie droeg tussen 2021 en 2022 voor 18% bij aan het totaal van opbrengsten uit vennootschaps- en overige bedrijfsbelastingen, waarmee de sector de op een na grootste sector is als het neerkomt op belastingbijdrage.⁷⁹ Deze afdrachten zijn onmisbaar voor goede wegen, onderwijs en zorg voor ons allemaal.

Verlies van de Nederlandse industrie zou daarnaast tot regionale drama's kunnen leiden. Zo zijn er meerdere gebieden in Nederland te benoemen waar meer dan 15% van de beroepsbevolking actief is in de industrie. Voorbeelden zijn Zeeuws-Vlaanderen (20%), IJmond (18,5%), Zuidwest-Friesland (15,4%) en de Achterhoek (16,6%).⁸⁰ Dat het verlies van een dominante bedrijfstak in een regio tot problemen kan leiden, laat Limburg zien. Regio's in Limburg kampen vijftig jaar na de sluiting van de laatste kolenmijn nog steeds met een gemiddeld lager opleidingsniveau, zwakke gezondheid en hogere werkloosheid.⁸¹ Het is dan ook niet voor niets dat vakbond FNV

⁷⁶ "Werkgelegenheidsstructuur", CBS (2023)

⁷⁷ "Noodkreet 750.000 werknemers: red Nederlandse industrie, het gaat om het toekomstperspectief onze kinderen", De Telegraaf (16 april 2025)

⁷⁸ "Hoe verandert de samenstelling van het personeelsbestand?" Sociaal Cultureel Planbureau (9 oktober 2019).

⁷⁹ "De Sociaaleconomische Impact van 6 sectoren binnen de basisindustrie", Strategy& (17 februari 2025).

⁸⁰ Idem.

⁸¹ "Limburgs trots en trauma: 50 jaar na de mijnsluitingen", NOS (17 december 2015).

expliciet voor dit scenario waarschuwt, mocht Tata Steel te weinig fiducia zien in gevestigd blijven in Nederland.⁸²

De coronacrisis heeft ons geleerd dat het belangrijk is niet té afhankelijk te zijn van één sector, maar een gezonde variatie in de economie te hebben, zodat als de ene sector goeddeels wegvalt, er teruggevallen kan worden op andere sectoren. Toen delen van onze economie medio 2020 moesten sluiten, was het snelle herstel van de Nederlandse economie te danken aan de sterke groei van de industrie.⁸³ De dienstensector moet in Nederland dus worden aangevuld met een gezonde industriële tak.

Stuk voor stuk vormen dit goede redenen om te proberen de basisindustrie hier te houden, vindt de VVD. Toch is niet iedereen overtuigd van de noodzaak van een gezonde basisindustrie voor Nederland. Op 28 maart jl. was het Pieter Hasekamp, directeur van het Centraal Planbureau, die in het Financieel Dagblad een pleidooi hield dat Nederland zich moet specialiseren in sectoren waarin Nederland een comparatief voordeel heeft.⁸⁴ De basisindustrie hoort daar volgens hem niet bij. Hij stelt dat de Nederlandse basisindustrie een blijvend kostennadeel heeft ten opzichte van landen met betere klimatologische of demografische omstandigheden, zoals Spanje (goedkopere zonne-energie) of Scandinavië (goedkopere waterkracht). Een groep economen deed recent publiekelijk een soortgelijke oproep.⁸⁵ Behoud van de basisindustrie in Nederland zou trekken aan een dood paard zijn, is de teneur.

De VVD gelooft hier niet in. Niet alleen vanwege de veiligheids-, economische en sociale redenen die net zijn genoemd. Maar ook omdat de energiekosten in afgelegen gebieden van Spanje of Scandinavië weliswaar lager zijn, maar er ook significant minder mensen wonen. De VVD gelooft in Nederland: ons land blijft uitermate geschikt voor de basisindustrie gezien haar havens, de locatie midden in het Europese economische hart, en onze hoogopgeleide beroepsbevolking. Bovendien is het voor industriële bedrijven vaak niet mogelijk om van vandaag op morgen de fabriek in Nederland te sluiten en in een ander deel van de wereld te openen. Daardoor gaat de voorkeur van deze bedrijven vaak uit naar behoud van de vestiging in Nederland.

Wat de VVD betreft staat onze basisindustrie nu op een kantelpunt. We staan er niet iedere dag bij stil, maar we hebben een hoop aan deze sector te danken. Van de aanleg van spoorwegen en kanalen in Twente en Brabant door de destijds florerende

⁸² "Brandbrief FNV: 'Sluiting kooksfabrieken leidt tot sluiting Tata Steel en sociaal drama", NH Nieuws (25 oktober 2022).

⁸³ "De Nederlandse industrie vanaf 2022", CBS (29 januari 2025).

⁸⁴ "Steun aan basisindustrie mist onderbouwing", Financieel Dagblad (28 maart 2025)

⁸⁵ "Kabinet, kies slim en met het oog op de toekomst", Advocates for the future (17 maart 2025).

textielindustrie, plukken we tot vandaag de dag nog de vruchten. Veel sociale rechten komen voort uit de praktijken in de industrie in de 19e eeuw.

Maar door een ongelijk speelveld, hoge energieprijzen, nationale koppen op Europees beleid en het niet op orde zijn van de randvoorwaarden hebben de eerste industriële bedrijven aangekondigd het hoofd niet boven water te kunnen houden. En als er geen actie wordt ondernomen, zullen er alleen maar meer bedrijven volgen. Nu heeft de basisindustrie ons nodig. Regeren is vooruitzien, de wereld ziet er sinds kort heel anders uit en de groei van de industriële productie met 4% sinds 2021⁸⁶ is geenszins een garantie dat dit de komende vijf jaren ook gaat plaatsvinden. In tegendeel.

Ingrediënt 11: Gezonde basisindustrie.

Een sterk Nederland betekent een gezonde basisindustrie.

⁸⁶ "Steun aan basisindustrie mist onderbouwing", Financieel Dagblad (28 maart 2025).

De toekomst van de industrie en onze economie staan onder druk

De afgelopen weken stonden in het teken van alarmerende berichten over de afnemende aanwezigheid van de Nederlandse industrie. Chemiebedrijf LyondellBasell heeft aangekondigd haar fabriek op de tweede Maasvlakte te sluiten, het Amerikaanse bedrijf Tronox sluit een vestiging in de Rotterdamse haven en eerder werden al de raffinaderij van Gunvor en het Amerikaanse chemiebedrijf Westlake gesloten. Deze sluitingen markeren een volgens de VVD zorgwekkende trend die de afgelopen jaren steeds zichtbaarder is geworden: de Nederlandse industrie verliest terrein. Daar moet wat de VVD betreft wat aan worden gedaan. De industrie is cruciaal voor onze veiligheid en economie. De VVD staat dan ook onomwonden voor het behoud van de industrie en zal met voorstellen komen om haar hier te houden. Daarvoor is allereerst nodig dat we begrijpen waarom de industrie in Nederland het moeilijk heeft.

Hoge energieprijzen

De afgelopen weken heeft de VVD met veel verschillende partijen gesproken over de toekomst van de industrie in Nederland. Veel bedrijven geven aan grote zorgen te hebben. Daarnaast zien we het vertrek van verschillende bedrijven en aankondigingen van reorganisaties. De redenen voor de afname van industriële activiteiten in Nederland zijn veelzijdig en complex.

Ten eerste hebben bedrijven in Nederland te maken met hoge energieprijzen. De energieprijzen zijn in Europa de afgelopen jaren enorm gestegen, zeker ten opzichte van andere werelddelen. In Nederland liggen de energieprijzen nog weer vele malen hoger dan in andere Europese lidstaten. Dit leidt tot een gigantisch ongelijk speelveld. Ter illustratie, de totale elektriciteitskosten lagen in 2024 voor grootverbruikers in Duitsland, Frankrijk en België naar schatting tussen de 15% en 66% lager dan in Nederland.⁸⁷ De VVD vindt dit schokkend en heeft er dan ook voor gepleit om in te grijpen en maatregelen te nemen die het gelijke speelveld van de Nederlandse industrie op het gebied van elektriciteit zoveel mogelijk herstellen en zorgen dat elektrificatie weer loont.⁸⁸ Hier moet zo snel mogelijk actie op worden ondernomen. Daarnaast zijn de netbeheerkosten voor grootverbruikers in landen als Duitsland of Frankrijk zo'n 80% lager dan in Nederland.⁸⁹ Dit komt doordat er in deze landen speciale kortingen op de nettarieven voor grootverbruikers gelden, terwijl Nederland deze heeft afgeschaft. Linkse partijen hebben hier lang voor gepleit omdat zij deze kortingen als fossiele subsidies beschouwden. Onderzoek laat zien dat de

⁸⁷ Kamerstukken II 2023-2024, 32813 nr.1372.

⁸⁸ Kamerstukken II 2024-2025, 36600 XXIII nr. 29

⁸⁹ Kamerstukken II 2023-2024, 32813 nr.1372.

nettarieven de aankomende jaren alleen maar verder zullen stijgen.⁹⁰ Maar ook de gasprijzen zijn in Nederland torenhoog. De handel in futures voor gas verwacht dat er eind 2025 in Nederland een gasprijs van €39/MWh zal zijn, terwijl de gasprijs in de VS dan naar verwachting op €11/MWh zal liggen.⁹¹ De gasprijs in Nederland zou dan dus bijna het vierdubbele zijn van de gasprijs in de VS. Dit is van grote invloed op de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie, omdat zij relatief veel gas verbruikt.⁹²

Een groot deel van de hoge energiekosten is te wijten aan belastingen. Het is dan ook niet voor niets dat de VVD in de Agenda voor Werkend Nederland heeft voorgesteld om de energiebelasting met 750 miljoen te verlagen.⁹³

Deze torenhoge energieprijzen zijn vooral voor de energie-intensieve industrie een groot probleem. Onder andere chemische fabrieken en raffinaderijen in Nederland zijn afhankelijk van goedkope en betrouwbare energie om hun productieprocessen draaiende te houden. De fluctuerende energieprijzen en de onzekerheid rondom energievoorzieningen maken het voor deze bedrijven steeds moeilijker om concurrerend te blijven. Dit heeft ertoe geleid dat verschillende bedrijven hebben besloten om hun productiecapaciteit te verplaatsen naar andere landen. Maar ook verduurzaamde bedrijven zijn de dupe van de hoge energieprijzen. Zo moest zinkproducent Nyrstar haar productie stil leggen omdat zij vanwege de hoge energiekosten en verslechterde marktomstandigheden niet meer rendabel kon produceren.⁹⁴ Enerzijds leiden de hoge energieprijzen er dus toe dat bedrijven hun deuren in Nederland sluiten omdat zij niet meer kunnen concurreren met andere landen. Anderzijds hebben de hoge energieprijzen ook tot gevolg dat de business case om te verduurzamen minder aantrekkelijk wordt.

Wat de VVD betreft moet het kabinet dan ook zo snel mogelijk iets doen aan deze hoge energieprijzen. Er moet weer een gelijk speelveld komen met de rest van Europa, want dit is funest voor onze concurrentiepositie. Het vertrek van onze bedrijven zet namelijk onze economie en daarmee ook onze veilige toekomst onder druk.

Knellende nationale wet- en regelgeving

Naast hoge energieprijzen loopt onze industrie ook aan tegen knellende nationale wet- en regelgeving die in sommige gevallen verder gaat dan Europese regelgeving. Hierdoor is er geen sprake van een gelijk speelveld met andere lidstaten. Zo kent Nederland bijvoorbeeld de nationale CO₂-heffing. Deze is in 2021 ingevoerd om bedrijven te stimuleren om minder CO₂ uit te stoten bij hun productieproces. Het is

⁹⁰ “Schakelen naar de toekomst”, Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2025).

⁹¹ “DNB onderzoekt veerkracht industrie bij kostenstijgingen”, DNB (2 april 2025).

⁹² “Duurder gas drukt de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie”, ESB (2024).

⁹³ “Agenda voor werkend Nederland”, VVD (2025).

⁹⁴ “Nyrstar legt zinkproductie in Budel stil wegens energiekosten”, Financieel Dagblad (15 januari 2024).

een aanvulling op het Europese systeem van emissiehandel (ETS). Andere Europese lidstaten kennen geen nationale CO₂-heffing, waardoor er voor de Nederlandse industrie strengere regels gelden dan in de landen om ons heen. De VVD heeft destijds het invoeren van de nationale CO₂-heffing gesteund, maar heeft wel gezegd dat voorkomen dient te worden dat Nederlandse bedrijven naar het buitenland vertrekken.⁹⁵ Het uiteindelijke doel van de heffing was nooit dat de overheid er geld aan zou verdienen.

De huidige omstandigheden zijn anders dan bij het invoeren van de CO₂-heffing werd verwacht. Sommige bedrijven is het gelukt om te verduurzamen. Zij hebben maatregelen kunnen treffen om minder CO₂ uit te stoten. Hier zijn we erg blij mee. Maar helaas geldt voor veel bedrijven dat zij wel willen verduurzamen, maar dit niet kunnen omdat de randvoorwaarden voor verduurzaming niet op orde zijn. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het volle stroomnet waardoor bedrijven geen aansluiting kunnen krijgen of de vertraging van de Delta Rhine Corridor. De VVD heeft in 2024 al gevraagd om het uitwerken van hardheidsclausules voor de CO₂-heffing. Dit betekent dat bedrijven zouden worden uitgezonderd op de heffing als zij niet kunnen verduurzamen omdat de overheid de randvoorwaarden niet op orde heeft.⁹⁶ Momenteel is het namelijk zo dat bedrijven dan geen andere optie hebben dan het betalen van deze heffing. Voor de energie-intensieve industrie kan dit al snel oplopen tot tientallen miljoenen richting 2030. Wat de VVD betreft heeft de CO₂-heffing momenteel dus absoluut niet het gewenste effect. De beoogde CO₂-reductie wordt gehaald niet omdat bedrijven verduurzamen, maar omdat bedrijven hun deuren sluiten. Dat kan niet zo zijn.

Daarnaast wordt er in Nederland ook gewerkt aan een circulaire plasticsnorm en een plasticheffing. Beide maatregelen zijn aanvullend op Europees beleid. De circulaire plasticsnorm is een verplichting van een minimumaandeel plastic recyclaat en biogebaseerd plastic. Bedrijven worden vanaf 2027 verplicht om een percentage hiervan te verwerken in hun deel- of eindproducten. De verplichting loopt op tot 2030. Het doel hiervan is om meer marktvraag te creëren naar circulaire plastics. Vanzelfsprekend vindt de VVD dat positief, maar het aanbod van plastic recyclaat en biogebaseerd plastic is nog beperkt, waardoor bedrijven weinig handelingsperspectief hebben. Dat doet volgens de VVD weer af aan de concurrentiepositie van onze bedrijven.

De plasticheffing is een heffing op fossiel plastic waarvan het voornemen is om deze per 2028 in te voeren. Momenteel werkt het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat nog uit hoe deze heffing vormgegeven kan worden. Hier kijkt de VVD kritisch naar. Deze heffing is van grote impact op de chemische industrie. Nederlandse plasticsbedrijven concurreren op een internationale markt. Daarom kunnen zij deze heffing niet (volledig) in hun verkoopprijs doorbelasten omdat hun

⁹⁵ “Debat over het pakket klimaatmaatregelen”, Tweede Kamer (3 juli 2019).

⁹⁶ Kamerstukken II 2023-2024, 36410-XIII nr. 40.

prijzen dan volledig uit de pas gaan lopen met het buitenland. Hierdoor zouden plasticsbedrijven zelf (gedeeltelijk) voor de meerkosten moeten opdraaien. Dat is geen houdbare situatie.

Wat de VVD betreft moet hier dan ook wat aan worden gedaan. Uiteindelijk zullen zowel de heffing als de norm leiden tot weglek als er geen verzachtende maatregelen worden getroffen om dit tegen te gaan. En dat gaat tegen onze principes in. De VVD kiest voor groen hier, niet voor grijs elders.

Kortom, we zien dat een deel van het beleid dat verduurzaming zou moeten stimuleren, een averechts effect heeft. Het jaagt bedrijven over de grens omdat zij nog niet kunnen verduurzamen. Waar verduurzaming noodzakelijk is om energie-onafhankelijk te worden, belemmert te strenge nationale wet- en regelgeving juist onze groei en weerbare economie. Daar wil de VVD wat aan doen. We moeten strategisch omgaan met klimaat- en energievraagstukken en zorgen dat deze ten goede komen van onze veiligheid en economie.

Randvoorwaarden voor verduurzaming niet op orde

De VVD vindt het van belang dat wij onze wereld schoon doorgeven aan toekomstige generaties. Daarom wordt er hard gewerkt aan een schone en duurzame industrie, maar dit verloopt minder voorspoedig dan gehoopt. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) van het PBL van afgelopen najaar. Daarin staat dat het CO₂-reductiedoel voor de industrie (67% CO₂-emissiereductie in 2030) vrijwel zeker niet gehaald gaat worden. Waarschijnlijk wordt er uitgekomen op 56% CO₂-reductie in 2030.⁹⁷

Een van de belangrijkste oorzaken hiervan is dat de randvoorwaarden voor verduurzaming niet op orde zijn. Zoals eerder bepleit, moet de overheid hier wat aan doen. Denk aan het tegengaan van de hoge energiekosten, netcongestie, vertraagde aanleg van infrastructuur, beperkte marktvraag, onzekerheid over vergunningen en de stikstofproblematiek. Dit geldt in het bijzonder voor de industrie.^{98,99}

Industriële bedrijven moeten forse investeringen doen om te verduurzamen, maar zonder duidelijke bindende afspraken over wanneer welke activiteiten kunnen worden ingepast bestaat er een groot risico dat bedrijven uit Nederland zullen wegtrekken. Onderzoek van PBL geeft ook aan dat investeringsbesluiten in verduurzaming nu worden uitgesteld omdat de randvoorwaarden niet op orde zijn.¹⁰⁰ Een goed voorbeeld hiervan is Dow, dat haar productieproces wilde vergroenen door over te stappen op waterstof. Dow had een vergunning nodig om een bestaande installatie te verbouwen. Dow heeft deze vergunning niet gekregen omdat de installatie na verbouwing als een nieuwe installatie werd gezien. Daarvoor zouden

⁹⁷ Kamerstukken II 2024-2025, 32813 nr. 234

⁹⁸ “Chemiereuzen: energie-intensieve fabrieken staan op omvallen”, NOS (26 februari 2025).

⁹⁹ Kamerstukken II 2024-2025, 36600 XXIII nr. 27

¹⁰⁰ “Reflectie op cluster energiestrategieën 2024 (CES3.0)”, PBL (2024).

strengere stikstofnormen gelden dan voor de bestaande installatie. Dat Dow met de verbouwing van de installaties uiteindelijk 10 procent minder stikstof zou uitstoten, deed er niet toe.¹⁰¹ Nederland is uiteindelijk een investering van meer dan €1 miljard misgelopen omdat wij ons vergunningsproces niet op orde hadden en niet konden meebewegen met het bedrijf. De VVD ontvangt signalen dat ook andere industriële bedrijven tegen hetzelfde probleem aanlopen. De industrie is bereid om te verduurzamen, wil minder uitstoten, maar industriële bedrijven kunnen hun plannen uiteindelijk niet realiseren omdat zij vastlopen bij de overheid.

Daarbovenop komt dat investeren in verduurzaming ook moet lonen, echter is dat nu meestal niet het geval. Dit heeft onder andere te maken met de eerdergenoemde hoge nettatarieven of de hoge kosten van groene en blauwe waterstof. Daarnaast leiden de hoge energieprijzen en het ongunstige vestigingsklimaat in Nederland ertoe dat bedrijven in de industrie hier weinig overhouden om te investeren in verduurzaming. Bovendien, zoals eerder benoemd, heeft de industrie zekerheid over langetermijnbeleid nodig om te kunnen bepalen of investeringen lonen. We zien dat het hier de afgelopen jaren niet altijd goed is gegaan. Zo werd er bij de Voorjaarsbesluitvorming van 2024 bijvoorbeeld besloten om de tarieven van de CO₂-heffing te verhogen, iets wat grote gevolgen had voor de business case van de industrie. Uiteindelijk is er in het Hoofdlijnenakkoord besloten om deze verhoging terug te draaien, maar het heeft voor bedrijven wel onzekerheid gecreëerd. Zij hebben vaak te maken met een investeringshorizon van meerdere jaren en kunnen zich niet zo maar aanpassen aan dergelijke korte termijnbesluiten.

Het gebrek aan randvoorwaarden en de onzekerheid hierover leidt ertoe dat het niet aantrekkelijk is voor de industrie om zich nu in Nederland te vestigen en dat sommige bedrijven zelfs besluiten om hun deuren te sluiten en hun productie te verplaatsen naar andere landen. De industrie heeft te maken met wet- en regelgeving om de Nederlandse klimaatdoelstellingen te halen, maar het ontbreekt aan handelingsperspectief. Dit brengt geen enkele klimaatwinst met zich mee, maar leidt er wel toe dat Nederland haar industrie verliest. Hier moet wat de VVD betreft wat aan gebeuren.

Oneerlijke concurrentie

Hoge energieprijzen, knellende nationale wet- en regelgeving en het ontbreken van randvoorwaarden zijn factoren waar bedrijven op nationaal niveau tegenaan lopen. Maar het vertrek van bedrijven uit Nederland heeft ook te maken met ontwikkelingen op het internationale speelveld.

¹⁰¹ “Hoe een groen megaproject muurvast zit door ruzie Dow en overheid”, EW Magazine (13 april 2024).

We zien dat bedrijven die vertrekken aangeven de concurrentieslag op internationaal niveau te verliezen. Zij concurreren met bedrijven uit landen met lagere loonkosten, minder strenge regelgeving en gunstigere belastingklimaten. Deels zijn deze lagere lasten voor bedrijven puur het gevolg van andere marktomstandigheden, zoals een groter arbeidsaanbod dat leidt tot lagere lonen of een politiek die andere fiscale tarieven stelt. In dat geval is dit weliswaar nadelig voor Nederlandse bedrijven, maar nog geen probleem. De VVD ziet echter dat veel landen hun bedrijven tegenwoordig ongeoorloofd helpen met steun vanuit de staat, zoals subsidies, beschermende importtarieven of onevenredig gunstige aanbestedingsregels. Het voornaamste voorbeeld daarvan is China, maar ook de Verenigde Staten doet hier met de *Inflation Reduction Act* aardig aan mee. Het gevolg is dat bijvoorbeeld onze staalsector, die deze hulp niet ontvangt, kopje onder dreigt te gaan door het ‘dumpen’ van dit oneerlijk goedkope Chinese staal. De VVD juicht het daarom toe dat er met de Clean Industrial Deal van de Europese Commissie eindelijk aandacht lijkt voor dit probleem.

Het vertrek van verschillende bedrijven uit Nederland doet pijn. Met elke industrie die we verliezen, verliezen we ook duizenden banen, investeringen en innovatiekracht. Dat heeft gevolgen voor onze strategische autonomie en maakt ons afhankelijker van andere landen. De industrie is cruciaal voor onze economie en weerbaarheid.

Op de korte termijn is het dan ook van belang dat de industrie wordt behouden. Daarom presenteert de VVD een pakket maatregelen om te bouwen aan een weerbare economie en het behouden van de industrie. Op de lange termijn moet er strategisch worden ingezet op ambitieus én realistisch beleid dat bijdraagt aan een energie-onafhankelijker Nederland en een weerbare economie. Politici moeten zich niet blindstaren op het halen van doelstellingen, de focus moet juist liggen op het zo snel mogelijk realiseren van een onafhankelijk, betrouwbaar en duurzaam energiesysteem. Hiervoor is het behoud van de industrie van cruciaal belang.

Reddingsplan voor de industrie

Een gezonde industrie is goed voor Nederland. Maar om de industrie in Nederland te behouden zijn er extra maatregelen nodig. Daarom komt de VVD met een pakket aan maatregelen die wat de VVD betreft nodig zijn. Hiermee wil de VVD laten zien dat zij onomwonden kiest voor onze industrie, dat we het gelijke speelveld willen herstellen en de concurrentiepositie van onze bedrijven willen verbeteren. Het doel van dit pakket is om een keerpunt te markeren, want de VVD is trots op de Nederlandse industrie en iedereen die daar hard werkt. Wij spreken ons hiervoor uit en nemen onze verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de industrie hier blijft.

Wat stellen we voor?

A. Gelijk speelveld

1. **We compenseren bedrijven met hoge elektriciteitskosten om weglek te voorkomen**

De energieprijzen in Nederland zijn veel hoger dan in onze buurlanden, hierdoor ervaren onze bedrijven een groot concurrentienadeel. Om de hoge energieprijzen te dempen wil de VVD daarom dat er een compensatie komt voor de hoge elektriciteitskosten. Andere landen hebben hiervoor speciale kortingen. De VVD wil dat de IKC, een compensatieregeling voor sectoren met hoge elektriciteitskosten, voor een langere periode wordt verlengd.

2. **We willen de CO2-heffing aanpassen**

De CO2-heffing is ooit samen met de industrie ontwikkeld om te verduurzamen en de industrie hier te kunnen houden. We zien echter dat het niet zo werkt in de praktijk. Als iets niet meer werkt moet je bereid zijn het aan te passen. De VVD bepleit daarom aanpassing van de CO2-heffing, met in elk geval op korte termijn verlichting voor de industrie. Op de lange termijn is een meer fundamentele herbezinning nodig, waarbij wat ons betreft samen met de industrie gewerkt moet worden aan alternatieven voor deze heffing.

3. **We zoeken een alternatief voor de plasticsnorm en herzien de plasticheffing**

De plasticsnorm en -heffing leiden tot een ongelijk speelveld voor onder andere de chemische industrie. Wat de VVD betreft moet hier wat aan worden gedaan. De concurrentiepositie van de Nederlandse plasticproducenten mag er in de toekomst niet op achteruit gaan. Er moet worden gezorgd voor handelingsperspectief voor de sector, dat ontbreekt nu door het invoeren van zowel de plasticsnorm als de plasticheffing. De staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat moet daarom aan de slag met een andere invulling.

4. We zoeken een alternatief voor de korting op elektriciteit voor grootverbruikers

Nederland kende lange tijd een wettelijke regeling waarbij grootverbruikers van elektriciteit korting kregen op het volume dat door de netbeheerder in rekening werd gebracht voor het transport van elektriciteit, de volumecorrectieregeling (VCR).¹⁰² Grootverbruikers nemen namelijk een constante hoeveelheid elektriciteit af waardoor zij minder kosten veroorzaken dan gebruikers met veel pieken. In 2023 is deze regeling door de Autoriteit Consument en Markten (ACM) afgeschaft. De VVD wil dat er wordt gekeken naar een alternatief voor de VCR. We zien namelijk dat andere Europese lidstaten als Duitsland of Frankrijk wel een dergelijke volumekorting kennen.¹⁰³ Daarom lijkt het de VVD logisch dat Nederland opnieuw kijkt naar wat hier mogelijk is.

5. We beschermen onze staal- en metaalindustrie

Onze staal- en metaalindustrie zijn van cruciaal belang voor onze economische veiligheid en strategische autonomie. Helaas zien we dat deze sectoren het zwaar hebben vanwege de staaldumpingen uit China en de Amerikaanse importheffingen op staal en aluminium.¹⁰⁴ Er moet worden ingegrepen om te zorgen dat onze staal- en metaalindustrie concurrerend kan blijven. De VVD wil dan ook dat het kabinet snel actie onderneemt. Geen afwachtende houding ten aanzien van het Europese actieplan voor de staal- en metaalindustrie, maar het kabinet moet nú aan de slag met het nemen van maatregelen.

6. Geen nationale koppen op EU-beleid

We willen ons houden aan EU-wetgeving, maar tegelijkertijd moeten we voorkomen dat we in Nederland onnodig strengere wetgeving hebben dan in andere EU-landen. Dit is namelijk slecht voor onze concurrentiepositie ten opzichte van onze buurlanden en jaagt ondernemers de grens over. Daarnaast werken strengere nationale koppen de harmonisering van de Europese interne markt tegen, dit is slecht voor het Europese vestigingsklimaat en de Europese concurrentiepositie ten opzichte van de gehele wereldeconomie.

B. Betaalbaarheid

7. We dempen de nettarieven op de lange termijn

Om ervoor te zorgen dat de nettarieven ook in de toekomst betaalbaar blijven, wil de VVD dat er een oplossing komt om de nettarieven op de lange termijn te dempen. Het 'interdepartementaal beleidsonderzoek bekostiging

¹⁰² "Kortingsregeling voor vlakke, continue stroomafname definitief afgeschaft", Energieia (24 mei 2023).

¹⁰³ "Schakelen naar de toekomst", Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2025).

¹⁰⁴ "Brussel komt met actieplan voor Europese staalsector", NOS (17 maart 2025).

elektriciteitsinfrastructuur' doet hier aanbevelingen voor. Er wordt bijvoorbeeld gekeken naar het anders verdelen van de rekening waarbij toekomstige gebruikers ook een deel mee gaan betalen.¹⁰⁵ In Duitsland wordt dit ook gedaan voor het landelijk transportnet voor waterstof.¹⁰⁶ Wat de VVD betreft zetten we hierop in. Het lijkt ons logisch als toekomstige gebruikers een eerlijk deel meebetalen aan de flinke investeringen die nodig zijn voor het elektriciteitsnet. Zij profiteren immers flink van de netuitbreiding en bijbehorende economische groei die Nederland daarmee voor elkaar kan krijgen. Daarom stelt de VVD voor om de kosten eerlijk over de tijd te verdelen.

8. We verdelen de kosten van netuitbreiding internationaal

Dankzij haar ligging aan de Noordzee doet Nederland grote investeringen om de benodigde netuitbreidingen voor wind-op-zee te realiseren. Het gaat hier naar schatting om €88 miljard.¹⁰⁷ Deze investeringen hangen deels samen met de realisatie van interconnecties en mogelijke export van stroom naar buurlanden. Wat de VVD betreft zou het daarom logisch zijn als deze landen ook meebetalen aan de investeringen die Nederland doet in de uitbreiding van ons stroomnet op zee. De VVD vindt het niet wenselijk als Nederlandse huishoudens en bedrijven betalen voor de realisatie van infrastructuur die specifiek ook ten bate is van andere landen. Door de kosten voor de netuitbreiding op zee eerlijker te verdelen tussen landen die er gebruik van maken, kunnen we ook de benodigde nationale investering van €195 miljard in stroomnet terugbrengen.

C. Juiste randvoorwaarden

9. We halen Nederland van het slot, zodat bedrijven de noodzakelijke vergunningen krijgen om te verduurzamen of uit te breiden

De problemen met stikstof en de daardoor achterblijvende vergunningverlening wordt door de industrie aangegeven als een van de grote problemen van dit moment. Zonder effectief stikstofbeleid blijven deze vergunningstrajecten voor industriële uitbreidingen op slot, wat de economische groei afremt. Daarnaast dreigen bedrijven in de industrie hun concurrentiepositie te verliezen omdat ze niet kunnen innoveren of uitbreiden door het gebrek aan stikstofruimte. Het kabinet werkt op dit moment via een Ministeriële Commissie aan oplossingen. Om Nederland van het slot te halen verwacht de VVD een samenhangend maatregelenpakket dat heldere en noodzakelijke keuzes bevat over geborgde stikstofreductie en het vervolgens

¹⁰⁵ "Schakelen naar de toekomst", Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2025).

¹⁰⁶ "Laat toekomstige netgebruiker meebetalen aan netuitbreiding", Energiea (14 januari 2025).

¹⁰⁷ "Schakelen naar de toekomst", Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2025).

werkbaar maken van wet- en regelgeving, zodat er weer ruimte ontstaat voor economische groei.

10. We pakken netcongestie verder aan

Het volle stroomnet is een van de belangrijkste redenen waarom bedrijven niet kunnen verduurzamen. Het is dan ook van cruciaal belang dat hier iets aan wordt gedaan. Eerder heeft minister Sophie Hermans een wetsvoorstel aangekondigd om de procedures te versnellen. Dit zorgt ervoor dat tientallen projecten met 1,5 jaar kunnen worden versneld.¹⁰⁸ Dat is wat de VVD betreft een heel goede zaak. Daarnaast komt zij ook nog met een aanvullend pakket. De VVD zou graag zien dat hierbij wordt gekeken naar het nog verder versnellen van de vergunningverlening. Eerder heeft de VVD voorstellen gedaan om hiervoor AI¹⁰⁹ of de Crisis- en herstelwet in te zetten (tegenwoordig valt dit onder de Omgevingswet).¹¹⁰ Daarnaast zou er meer gedaan kunnen worden om bedrijven te helpen met het flexibiliseren van hun stroomvraag. Ook hier heeft de VVD voorstellen voor ingediend.¹¹¹

11. We investeren in tijdige realisatie van CCS-projecten

Een cruciaal onderdeel voor de verduurzaming van de industrie is tijdige realisatie van CCS-projecten. CCS is een techniek om CO₂ af te vangen en op te slaan onder de Noordzee. CCS is van belang omdat veel bedrijven wel willen verduurzamen, maar dit niet kunnen omdat de randvoorwaarden nog niet op orde zijn. Met tijdige realisatie van CCS-projecten kunnen zij via een andere weg alsnog hun CO₂-uitstoot beperken. De VVD wil daarom dat het kabinet een proactieve rol inneemt om deze projecten te realiseren. Het gaat hierbij specifiek om tijdige realisatie van Aramis.

12. We pakken onze infrastructuur aan

We staan in Nederland steeds vaker vast in het verkeer. Of het nu op de weg is omdat het steeds drukker wordt, of in de trein omdat er steeds meer spoorwerkzaamheden plaatsvinden. Bovendien is de staat van onze infrastructuur verouderd en nodig aan een renovatie toe. De VVD verwacht van dit kabinet dat er serieus werk gemaakt wordt van het aanpakken van de grootste knelpunten binnen onze infrastructuur, zodat we ook de komende 75 jaar vlot van A naar B kunnen reizen.

13. We zetten in op een Europese kapitaalmarktunie

Onze bedrijven hebben moeite om aan geld te komen voor investeringen in de toekomst. Bedrijven kunnen pas groeien als deze financiering makkelijker

¹⁰⁸ “Snellere uitbreiding stroomnet door kortere procedures”, Rijksoverheid (7 februari 2025).

¹⁰⁹ Kamerstukken II 2024-2025, 32813 nr. 1482

¹¹⁰ Kamerstukken II 2022-2023, 36200 XIII nr. 37

¹¹¹ Kamerstukken II 2024-2025, 29826 nr. 225

wordt gemaakt. Momenteel worden er tussen Europese landen nog relatief weinig investeringen gedaan, omdat regels nu te veel verschillen tussen landen. Dat raakt mensen met spaargeld die minder rendement krijgen, maar raakt vooral ook bedrijven die niet kunnen groeien. De VVD wil regels waar opportuun gelijktrekken. Het Nederlandse kabinet moet een aanjagersrol voor een diepere Europese kapitaalmarkt blijft vervullen zodat nu eindelijk, met wispelturig beleid in de VS, stappen worden gezet om een kapitaalmarktunie voor elkaar te krijgen. Dat is goed voor spaarders, ondernemers en daarmee voor de welvaart van iedereen.

D. Gericht kiezen

14. We ondersteunen strategische sectoren

Via Project Beethoven zet Nederland vol in op de doorontwikkeling van de halfgeleiderindustrie in ons land. Er wordt geïnvesteerd in randvoorwaarden als onderwijs, infrastructuur en woningen, zodat de halfgeleiderindustrie hier kan groeien. De VVD wil dat Project Beethoven als blauwdruk gebruikt wordt voor de ontwikkeling van andere sectoren, te beginnen bij de industrie en specifiek de Rotterdamse haven. Bovendien verwacht de VVD dat het kabinet eindelijk eens een volwassen start- en scale-up beleid gaat voeren, zodat de bedrijven van de toekomst ook uit Nederland komen.

15. We zorgen dat werken meer loont

Een groeiende economie heeft het nodig dat iedereen bijdraagt. Daarvoor moet werken meer gaan lonen. We voeren de plannen uit onze Agenda voor Werkend Nederland uit en zorgen dat werkenden er altijd meer op vooruitgaan dan niet-werkenden en dat het verschil tussen werkenden en niet-werkenden groter wordt, bijvoorbeeld door een alternatieve koppeling van de bijstandsuitkering en werkloosheidsuitkering.

16. We sluiten meer handelsakkoorden

Een voorwaarde voor groei is toegang tot de wereldeconomie en andere markten. Vrije en eerlijke handel leidt tot meer concurrentie, efficiëntie en productiviteit; de voorwaarden voor meer economische groei, lagere prijzen en meer welvaart. Daarom moeten we meer handelsverdragen sluiten in Europees verband met bijvoorbeeld Zuid-Amerikaanse landen (Mercosur). Daarmee worden we ook gelijk minder afhankelijk van de Chinese en Amerikaanse markt.

17. We leiden mensen op voor de economie van de toekomst

De industrie heeft talent en goed opgeleide mensen nodig om in de toekomst te blijven groeien. Maar de huidige tekorten op de arbeidsmarkt werken ontwrichtend. De VVD vindt daarom dat we onze eigen beroepsbevolking moeten opleiden voor de arbeidsmarkt van de toekomst en internationaal

talent gericht moeten aantrekken. Daarbij kijken we wat de VVD betreft naar numeri fixi op studies zonder duidelijke baankansen, meer geld voor opleidingen in tekortsectoren en lager collegegeld voor bijvoorbeeld technische opleidingen.

E. Regelgeving

18. We versnellen de procedures voor de aanleg van alle energie-infrastructuur

Als het aan de VVD ligt dan versnellen we niet alleen de procedures voor het uitbreiden van het stroomnet, maar doen we dit voor alle energie-infrastructuur. Tijdige aanleg van onze energie-infrastructuur is van cruciaal belang voor onze economie, veiligheid en verduurzaming. Binnen de huidige procedures duurt een vergunningsaanvraag soms wel 8 tot 10 jaar. Dat moet echt anders. We moeten radicaal in deze procedures gaan snijden. Wat de VVD betreft dient er te worden gekeken naar bijvoorbeeld het instellen van een gedoogplicht, zoals minister Hermans nu voor het stroomnet voorstelt, of het inkorten van inspraakprocedures.

19. We verminderen de regeldruk

De VVD wil dat de regeldruk voor bedrijven flink wordt verminderd. In een wereld waar economische én militaire macht steeds meer verweven raken met technologische innovatie, kan Nederland het zich niet veroorloven om vast te houden aan regels die onze groei belemmeren. Minder verstikkende regels is bovendien één van de prioriteiten van het hoofdlijnenakkoord. De minister van Economische Zaken is recent met een actieprogramma Minder Druk Met Regels gekomen en ook al vindt de VVD dit een goede eerste stap, gaat het voor de VVD nog niet ver genoeg. De regels uit dit actieprogramma zien bovendien in onvoldoende mate toe op de knellende regels waar de industriële sector in Nederland tegenaan loopt. De VVD wil dat de minister van Economische Zaken snel met een omvangrijk aantal regels komt die hij voorstelt om te schrappen, om zo onze bedrijven weer lucht te geven. Daarnaast verwacht de VVD dat het kabinet zich in Europees verband blijft inzetten voor het tegengaan van papierwerk voortkomend uit regelgeving als de CSRD of CSDDD.

20. We versoepelen de jaarverplichting voor hernieuwbare waterstof

Vanaf 2026 worden bedrijven die waterstof gebruiken verplicht om voor een deel hernieuwbare waterstof te gebruiken. Deze jaarverplichting is onderdeel van Europees beleid. Er zijn verschillende mogelijkheden om deze jaarverplichting vorm te geven. Wat de VVD betreft wordt hier gekozen voor de meest soepele variant waarbij bedrijven zoveel mogelijk worden ontzien. Daarnaast zou de VVD graag zien dat er bij het uitwerken van de

jaarverplichting zoveel mogelijk wordt aangesloten bij andere Europese lidstaten, om te voorkomen dat er een ongelijk speelveld ontstaat.

21. We veranderen de spelregels voor ondernemers niet onverwacht

We willen dat ondernemers gewoon vooruit kunnen plannen en kunnen ondernemen, in plaats van bezig te zijn met regels vanuit de overheid. Belangrijke regelingen voor ondernemers zoals de kenniswerkersregeling behouden we dus. De VVD wil ondernemers niet verrassen met onverwachte versoberingen en wil een aantrekkelijk fiscaal ondernemersklimaat. We willen regels afschaffen en versimpelen omdat dat op lange termijn goed is voor onze economie. We willen dat de overheid voorspelbaar is en niet onverwacht nieuwe regels toevoegt of regelingen afschaft voor bedrijven. We verwachten dat het gehele kabinet het belang van stabiel overheidsbeleid inziet voor onze ondernemers.